

Network for Studies on Pensions, Aging and Retirement

Uitkeringseffecten en kostendekkende premies in het nieuwe nabestaandenpensioen

*Sander Muns
Theo Nijman
Bas Werker*

DESIGN PAPER 215

INDUSTRY SERIES
NETSPAR

DESIGN PAPERS zijn onderdeel van de **refereed Industry Paper Series**, dat wil zeggen beoordeeld en geacordeerd door de Netspar Editorial Board. Ze bediscussiëren het ontwerp van (een component van) een pensioensysteem of -product, analyseren de doelstelling en bieden mogelijkheden voor het verbeteren van de doeltreffendheid ervan. Dit type paper is toegankelijk geschreven voor specialisten uit de sector, verantwoordelijk voor het ontwerpen van de besproken component. Design Papers bevatten een sectie waarin de auteurs naar aanleiding van de analyse hun eigen mening geven. Design Papers worden ter bespreking gepresenteerd bij Netspar evenementen, waarbij de panelleden bestaan uit vertegenwoordigers van academici en partners uit de sector, samen met internationale wetenschappers. Netspar Design Papers worden beoordeeld door de Netspar Editorial Board alvorens tot publicatie wordt overgegaan.

Colofon

Netspar Design Paper 215, september 2022

Editorial Board

Rob Alessie – Rijksuniversiteit Groningen
Mark-Jan Boes – VU Amsterdam
Paul Elenbaas – Nationale Nederlanden
Andries de Grip (voorzitter) – Maastricht University
Arjen Hussem – PGGM
Agnes Joseph – Achmea
Bert Kramer – Rijksuniversiteit Groningen & Ortec Finance
Serge Mans – AEGON
Raymond Montizaan – Universiteit Maastricht
Alwin Oerlemans – APG
Maarten van Rooij – De Nederlandsche Bank
Mariëtte Sanderse – PMT
Peter Schotman – Universiteit Maastricht
Peter Wijn – APG
Jeroen Wirschell – PGGM
Marianne Zweers – a.s.r.

Ontwerp

B-more Design

Vormgeving

Bladvulling, Tilburg

Redactie

Jolanda van den Braak, Nijmegen
Netspar

Design Papers is een uitgave van Netspar. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s).

INHOUD

<i>Samenvatting</i>	4
<i>Summary</i>	5
<i>Beleidssamenvatting</i>	6
<i>Bevindingen</i>	7
1 <i>Inleiding</i>	11
2 <i>Vormgeving van het nieuwe nabestaandenpensioen</i>	13
3 <i>Uitkeringseffecten van het nieuwe partnerpensioen</i>	23
4 <i>Kostendekkende premie in het nieuwe partnerpensioen</i>	27
5 <i>Uitkeringseffecten nieuwe partnerpensioen als 'niet steeds werknemer'</i>	33
6 <i>Uitkeringseffecten en kostendekkende premie bij alternatieve vormgeving van het nieuwe partnerpensioen</i>	36
7 <i>Conclusies</i>	44
<i>Appendix A: Technische verantwoording</i>	46
<i>Appendix B: Kostendekkende premie bij andere veronderstellingen</i>	51

Dankwoord

De auteurs danken Yvonne van Straalen, Jacqueline van Kampen, medewerkers van afdeling actuarialaats van diverse pensioenuitvoerders, deelnemers aan Netspar after lunch-webinars en vele andere presentaties alsmede anonieme referenten voor hun vele nuttige opmerkingen bij eerdere versies van dit paper.

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door financiering van Instituut Gak.

Affiliaties

Sander Muns – Tilburg University

Theo Nijman – Tilburg University

Bas Werker – Tilburg University

Samenvatting

Het nabestaandenpensioen (NP) verandert ingrijpend als de voorstellen in de Wet toekomst pensioenen (Wtp), zoals in maart 2022 bij het parlement ingediend, worden overgenomen. Dit paper beschrijft de effecten van de voorgestelde standaardisering, waaronder de conditie dat het nabestaandenpensioen bij overlijden voor de pensioendatum altijd op risicobasis dient te zijn en de hoogte van de uitkering is gerelateerd aan het volledige salaris (zonder aftrek van een franchise). Ook gaat het in op de effecten van voortzetting van de NP-verzekering na einde dienstverband en op de verschillen in de nabestaandenpensioenuitkering bij overlijden vlak voor of vlak na de pensioendatum.

In het wetsvoorstel vervalt het opgebouwde nabestaandenpensioen bij overlijden voor de pensioendatum als de persoon in kwestie op het moment van overlijden geen werknemer is of anderszins verzekerd is. In dit paper onderzoeken we ook opties om opgebouwd pensioen te kunnen inzetten voor de voortzetting van een nabestaandenpensioen op risicobasis.

Naast deze kwalitatieve analyse bevat het paper berekeningen van de uitkerings-effecten en van kostendekkende premies voor verschillende varianten van het partnerpensioen (PP). We gaan na in welke mate de individuele kostendekkende premie afhangt van karakteristieken van de deelnemer zoals inkomen, leeftijd, leeftijd van de partner en deeltijdfactor. Ook wordt berekend hoe verschillen in de fondssamenstelling doorwerken in een uniforme kostendekkende premie op fondsniveau.

Summary

The upcoming reform of the Dutch supplementary pension system also implies significant changes in the arrangement for survivor pensions. This paper outlines the new arrangement. The paper notes that, unlike the current standard case, there will be no survivor pension provision if a former employee passes away before the retirement date, unless additional insurance is arranged voluntarily. The new law will increase the survivor pension for low income workers. In the current formulation of the law the pay-out level of the partner pension can strongly depend on passing away just before or just after the statutory retirement date. The paper moreover analyses the cost effective contribution rates for the survivor pensions. The cost effective rate is e.g. higher for low income workers, older workers and male workers and in case of younger partners. The actuarially fair contribution rate for a collective will moreover depend on part-time factors and the fraction of participants that has a partner.

Beleidsamenvatting

Inleiding

- Het nabestaandenpensioen (NP) is in Nederland momenteel heel verschillend vormgegeven in verschillende pensioenregelingen en (mede daardoor) weinig transparant. Veel deelnemers weten niet wat de dekking is van het NP en wat, bijvoorbeeld, de gevolgen zijn van uitdiensttreding. Een baanwissel kan leiden tot een aanzienlijk lagere NP-uitkering bij overlijden, vooral als de NP-dekking diensttijdafhankelijk is, zoals in veel huidige Defined Contribution-regelingen (DC-regelingen ofwel beschikbarepremieregelingen) het geval is.
- In de huidige regelingen is de NP-uitkering een percentage (veelal circa 50%) van de pensioengrondslag (pensioengevend loon minus franchise), gemiddeld over de levensloop. De NP-uitkering dekt dan alleen het deel van het inkomen boven de franchise dat wegvalt. Voor het weggefallen inkomensdeel onder de franchise is er, onder voorwaarden, een Anw-uitkering voor nabestaanden voor de AOW-leeftijd. Momenteel bestaat in de meeste gevallen geen recht op een Anw-uitkering (deze is sterk versoerd sinds 1996) of op een Anw-hiaatuitkering. Hierdoor is de vervangingsratio van een NP-uitkering in veel gevallen laag, vooral bij een laag salaris vlak boven de franchise.
- De Wet toekomst pensioenen beoogt bovengenoemde punten te adresseren:
 - Er wordt een gestandaardiseerd kader voor NP-regelingen voorgesteld, om zo te komen tot meer transparantie. De NP-dekking bij overlijden voor pensioendatum wordt altijd op risicobasis. Dit betekent dat er alleen dekking is zolang men werknemer is (met enkele aanvullingen die later aan bod komen).
 - De uitkering bij overlijden voor de pensioendatum is een percentage van het pensioengevend loon (dus inclusief franchise) en niet van de pensioengrondslag. Hierdoor wordt de fiscaal maximale NP-uitkering met name voor lage inkomens fors verhoogd. De NP-uitkering bij overlijden na de pensioendatum blijft op opbouwbasis en dus afhankelijk van de pensioenopbouw.

Bevindingen

Verschil in NP-uitkering bij overlijden net voor of na pensioendatum

1. *Geen franchise voor pensioendatum*

- De voorgestelde fiscaal maximale NP-uitkering leidt met name voor lage inkomens bij overlijden voor pensioendatum tot hogere NP-uitkeringen dan nu fiscaal is toegestaan.
- Het voorgestelde uniforme NP-kader kent een levenslange NP-uitkering bij overlijden voor pensioendatum die hetzelfde niveau houdt, ook na het bereiken van de pensioendatum door de nabestaande. Indien niet gecorrigeerd wordt voor een franchise, ontstaat (voor voltijders) een verschil van ongeveer 7.500 euro per jaar in de NP-uitkering aan nabestaanden in geval van overlijden net vóór dan wel net ná de pensioendatum van de verzekerde.
- Dit verschil verdwijnt als gebruikgemaakt wordt van de mogelijkheid die de regelgeving biedt om de NP-uitkering in geval van overlijden voor de pensioendatum te splitsen in een overbruggingsuitkering (die uitkeert tot de pensioendatum van de nabestaande) en een NP-uitkering na pensioendatum die gelijk is aan de uitkering in geval de deelnemer was overleden na de pensioendatum.

2. *Doorwerking van 'niet steeds werknemer geweest'*

- In het voorgestelde uniforme kader is de uitkering bij overlijden voor pensioendatum een percentage van het laatstverdiende loon en hangt deze niet af van het arbeidsverleden.
- In geval van overlijden na pensioendatum wordt de uitkering bepaald door het opgebouwde pensioenvermogen en hangt deze wel af van het arbeidsverleden.
- Dit is een tweede reden waarom de NP-uitkering in geval van overlijden vlak vóór de pensioendatum van de verzekerde sterk kan afwijken van de uitkering bij overlijden vlak ná die datum.
 - **OPTIE:** baseer de NP-uitkering op het te bereiken pensioen, waarbij pensioen wordt toegekend alsof men vanaf de datum van overlijden tot de pensioendatum werknemer zou zijn gebleven en verwachte beleggingsrendementen worden gerealiseerd (de gemiste opbouw in eerdere jaren wordt niet gecompenseerd). Een nadeel van deze optie is dat deze ten koste gaat van de beoogde transparantie van de NP-regels.

3. *Salarisfluctuaties*

- Een derde reden waardoor de NP-uitkering bij overlijden vóór of ná de pensioen-datum kan verschillen, is gelegen in salarisfluctuaties, bijvoorbeeld als gevolg van demotie, parttime werk of onregelmatig werk.
 - **OPTIE:** baseer de NP-uitkering niet op het salaris van een enkel jaar (of korter), maar middel het over een aantal jaren. Inmiddels is de voorgestelde regelge-ving aangepast om dit mogelijk te maken. Ook deze optie gaat ten koste van de transparantie.

4. *Beleggingsrisico's*

- Een vierde reden waarom de NP-uitkering bij overlijden ná pensioendatum sterk kan afwijken van die bij overlijden vóór pensioendatum, is dat de eerste afhangt van beleggingsrendementen die in de opbouwfase behaald zijn en van de rentestand op pensioendatum, terwijl de laatste afhangt van het laatstverdiende salaris.
 - **OPTIE:** baseer, naarmate de pensioendatum nadert, de NP-uitkering bij overlijden voor pensioendatum steeds meer op het aanwezige persoonlijke pensioenvermogen en steeds minder op het actuele salaris. Bij deze optie ont-staat een mix tussen kapitaaldekking en dekking op risicobasis – en is er dus opnieuw sprake van een afruil met transparantie. Ook wordt de NP-uitkering op latere leeftijd risicovoller.

Voortzetting NP-dekking en uitkering als 'geen werknemer (meer)'

- In de tweede pensioenpijler is er in de volgende gevallen dekking van een NP-risicoverzekering:
 - als actief deelnemer (werknemer of in specifieke gevallen als zzp'er) in een pensioenregeling met NP-dekking
 - indien er na uitdiensttreding een verplichte voortzetting is van de NP-risicoverzekering (eerste drie maanden na uitdiensttreding, tijdens WW en soms bij een arbeidsongeschiktheidsuitkering)
 - indien na uitloop uit de verplichte voortzetting wordt gekozen voor vrijwillige voortzetting van de dekking bij een pensioenfonds
- In het voorgestelde uniforme NP-kader is er geen NP-uitkering als men onverze-kerd overlijdt, ook niet als eerder wel pensioen is opgebouwd.
 - **OPTIE:** keer het deel van het opgebouwde pensioenvermogen dat beschikbaar is voor NP-uitkeringen uit als NP-uitkering, ongeacht of de deelnemer bij

overlijden nog verzekerd is bij het pensioenfonds. Nadeel is dat deze optie ten koste kan gaan van de beoogde transparantie.

- Het voorgestelde uniforme NP-kader veronderstelt dat voormalig werknemers zelf zorgdragen voor een passende NP-voorziening. Jaarlijks wordt de keuze om te verzekeren voorgelegd aan de deelnemer. De default is dat de NP-dekking eindigt drie maanden na beëindiging van het dienstverband.
 - **OPTIE:** laat voormalig werknemers automatisch (*default*) verzekerd zijn, waarbij premies onttrokken worden aan opgebouwd pensioenvermogen of door facturering, met de keuze om zich niet te verzekeren (*opt-out*) en daarmee af te wijken van de default. Nadeel hiervan is dat de kans op dubbele dekkingen toeneemt. Een goede gegevensuitwisseling is daarom van belang.

Premie-effecten

- De fiscaal maximale NP-uitkering conform de Wtp leidt veelal tot een hogere kostendekkende premie dan nu gebruikelijk is, onder meer vanwege de hogere dekking door uit te gaan van (pensioengevend) loon in plaats van pensioengrondslag. Een uniforme kostendekkende premie is lager voor een fonds met jonge deelnemers, met hogere inkomens, met meer deeltijdwerkers, met meer vrouwelijke deelnemers en met meer deelnemers zonder partner. Onder veronderstellingen die in het paper nader worden toegelicht, stijgt de NP-premie voor de fiscaal maximale uitkering voor een standaardfonds van 4,8 procent naar 7,2 procent.
- De optie om in plaats van een levenslang constante NP-uitkering te werken met een overbruggingsuitkering tot pensioendatum van de nabestaande verlaagt de kostendekkende premie aanzienlijk, met name bij lagere inkomens. Voor het hierboven genoemde collectief daalt de kostendekkende premie naar 6,2 procent.
- De kostendekkende premie van eenzelfde NP-regeling kan sterk verschillen tussen deelnemers door verschillen in i) inkomen ii) leeftijd, iii) leeftijdsverschil met partner, iv) deeltijdfactor, v) geslacht en vi) verondersteld rendement. De kostendekkende premie als percentage van de pensioengrondslag is onder de aannames zoals in het paper toegelicht bijvoorbeeld bijna twee keer zo hoog voor voltijddeelnemers met het wettelijk minimumloon als voor die met een mediaan inkomen.
- Een uniforme NP-premie is hoog voor een deelnemersbestand met veel mannelijke, oudere, voltijdwerkende deelnemers met lage inkomens, hoge partnerfrequenties en jonge partners.

- In geval van een uniforme NP-premie is er sprake van kostensolidariteit:
 - van hoge naar lage inkomens
 - van alleenstaanden naar deelnemers met partners
 - van vrouwelijke deelnemers naar mannelijke deelnemers
 - van deelnemers met oudere partners naar deelnemers met jongere partners
 - van deeltijdwerkenden naar voltijdwerkenden
- De budgetneutraliteit die in het pensioenakkoord is afgesproken zal, indien de budgetneutraliteit per regeling wordt geïmplementeerd, leiden tot een lager dan fiscaal maximale NP-uitkering. Er zal dan:
 - voor lage inkomens sprake zijn van hogere NP-uitkeringen dan de huidige NP-uitkeringen
 - voor hoge inkomens sprake zijn van lagere NP-uitkeringen dan de huidige NP-uitkeringen
 - geen uniformiteit zijn in de NP-risicodekking van verschillende regelingen

Uitholling OP-uitkering door voortzetting NP-verzekering

Een manier om de NP-verzekering voort te zetten als men niet langer is verzekerd, is bekostiging hiervan uit het opgebouwde pensioenvermogen. Voor hogere inkomens leidt dit bij voortzetting van leeftijd 50 tot 67 jaar tot een verlaging van de ouderdomspensioenuitkering (OP) met ongeveer 20 procent. Deze verlaging van de OP-uitkering is groter bij een lager inkomen of bij ontbrekende jaren van pensioenopbouw en (veel) kleiner bij een kortere periode van voortzetting (bijvoorbeeld vanaf leeftijd 64).

Slotopmerking

Merk op dat we in dit paper niet ingaan op de inrichting van de *transitie* van het partnerpensioen, maar ons beperken tot 'de nieuwe wereld'. Specifieke aanpassingen in het wezenpensioen worden ook niet besproken. Ook de kwantificering van de doorwerking van beleggingsrisico's in de NP-uitkeringen laten we buiten beschouwing.

1. Inleiding

Het nabestaandenpensioen (NP) verandert ingrijpend als de voorstellen in de Wet toekomst pensioenen (Wtp), zoals in maart 2022 bij het parlement ingediend, worden overgenomen. De wet beoogt te komen tot standaardisering van de bestaande wirwar van regelingen. In dit paper beschrijven we de effecten van de voorgestelde standaardisering, waaronder het voorstel dat het NP voor het risico van overlijden voor de pensioendatum altijd op risicobasis dient te zijn en de hoogte van de uitkering wordt gebaseerd op het volledige pensioengevend salaris (dus zonder aftrek van een franchise). Ook gaan we in op de effecten van voortzetting van de NP-risicoverzekering na einde dienstverband en op te verwachten verschillen in nabestaandenpensioen bij overlijden vlak vóór of vlak ná de pensioendatum.

In het wetsvoorstel vervalt opgebouwd nabestaandenpensioen bij overlijden voor de pensioendatum als men op dat moment geen werknemer is of anderszins verzekerd is. In dit paper onderzoeken we opties om opgebouwd nabestaandenpensioen ook in te kunnen inzetten voor een nabestaandenpensioen bij overlijden voor de pensioendatum.

Naast deze kwalitatieve analyse bevat het paper een kwantitatieve onderbouwing van de uitkeringseffecten en van kostendekkende premies voor verschillende varianten van het partnerpensioen (PP). We gaan na in welke mate de individuele kostendekkende premie afhangt van karakteristieken van de deelnemer zoals inkomen, leeftijd, leeftijd van de partner en deeltijdfactor. Ook berekenen we hoe verschillen in de fondssamenstelling doorwerken in een uniforme kostendekkende premie per fonds.

Het wetsvoorstel leidt tot een hogere dekking voor nabestaandenpensioen, met name voor lage inkomens die nu veel inkomensrisico lopen door eerdere inperkingen van Anw-regelingen. Ook de conditie dat de NP-uitkering voortaan dienstdonafhankelijk is, leidt tot hogere NP-uitkeringen voor (de nabestaanden van) degenen die momenteel onder een premiereregeling vallen. Logischerwijs leidt de nieuwe regelgeving daardoor ook tot hogere kostendekkende premies. De budgetneutraliteit tussen het oude en het nieuwe NP, die in het pensioenakkoord is afgesproken, zal leiden tot een lager dan fiscaal maximale NP-uitkering indien budgetneutraliteit per regeling geldt. Voor hoge (lage) inkomens is in dat geval sprake van lagere (hogere) NP-uitkeringen dan de huidige NP-uitkeringen.

Leeswijzer

De opbouw van deze notitie is als volgt. In paragraaf 2 beschrijven we de inrichting van het nieuwe nabestaandenpensioen en vergelijken die met de bestaande

wetgeving. In paragraaf 3 gaan we in op de uitkeringseffecten van het nieuwe partnerpensioen voor diegenen die tot de AOW-leeftijd werknemer zijn. In paragraaf 4 presenteren we resultaten voor de kostendeekkende premie en beschrijven we hoe die afhangt van kenmerken van de deelnemer en het collectief. In paragraaf 5 kijken we naar uitkeringseffecten in geval men door de overgang op risicobasis niet verzekerd is van een nabestaandenpensioen en bespreken we de verplichte en vrijwillige opties voor voortzetting van de verzekering. In paragraaf 6 bezien we andere contractvormen dan opgenomen in de Wtp waarbij wel sprake is van nabestaandenpensioen bij onverzekerd overlijden voor de pensioendatum. Paragraaf 7 zet de belangrijkste conclusies op een rij. De technische verantwoording van de berekeningen is te vinden in appendix A. Appendix B gaat in op de robuustheid van de numerieke resultaten.

2. Vormgeving van het nieuwe nabestaandenpensioen

2.1 Inleiding

In zowel de eerste als de tweede pensioenpijler kan er sprake zijn van een nabestaandenpensioen.¹ Het nabestaandenpensioen in de eerste pensioenpijler (Anw) heeft als doel om een bestaansminimum te garanderen voor de nabestaanden. Voor partners geldt als voorwaarde dat deze partner zorgt voor een thuiswonend kind onder 18 jaar of voor minimaal 45 procent arbeidsongeschikt is en daarnaast jonger dan de AOW-leeftijd. De Anw geldt ongeacht of en waar de overledene werkzaam was.

Het nabestaandenpensioen in de tweede pensioenpijler dekt het risico voor de nabestaande van het volledig wegvallen van inkomen van de verzekerde. Dat geldt voor het arbeidsinkomen bij overlijden voor de pensioendatum, maar ook voor het wegvallen van het ouderdompensioen bij overlijden tijdens pensionering. Dit nabestaandenpensioen hangt af van arbeidsvoorwaardelijke afspraken en dus van de werkgever of sector waar de overledene werkzaam was op het moment van overlijden of tijdens het eerdere werkzame leven.

Nabestaandenpensioen bestaat in beide pijlers zowel voor partners als voor kinderen (half-wezen en wezen). In dit document zullen we ons gemakshalve beperken tot het partnerpensioen in de eerste en tweede pijler.

In paragraaf 2.2 gaan we in op de Anw-regels, in paragraaf 2.3 op de vormgeving van het huidige partnerpensioen in de tweede pijler. In paragraaf 2.4 bespreken we de inrichting van het nieuwe partnerpensioen bij overlijden als werknemer voor de pensioendatum. In paragraaf 2.5 kijken we naar de situatie van overlijden voor de pensioendatum voor voormalig werknemers (de zogenaamde slapers). De dekking in geval van overlijden na de pensioendatum komt aan de orde in paragraaf 2.6. Ten slotte benoemen we in paragraaf 2.7 een aantal redenen waardoor de levenslange NP-uitkering bij overlijden kort voor de pensioendatum sterk kan verschillen van die bij overlijden kort na de pensioendatum.

2.2 Eerste pijler: Anw

Voor pensionering is de Anw-uitkering een eerste mogelijke bron van inkomen voor de nabestaande. Dit is een eerstepijlervoorziening uitbetaald door de SVB, die voor 1996 (onder de naam AWW) voor weduwen en weduwnaars min of meer vergelijkbaar

1 De derde pensioenpijler (vrijwillige nabestaandenpensioenproducten die ongerelateerd zijn aan arbeid, zoals overlijdensrisicoverzekeringen) laten we in dit onderzoek buiten beschouwing. Vrijwillige Anw-hiaatverzekeringen bestaan in zowel de tweede als derde pijler.

was met de AOW. Een belangrijk verschil met de AOW is evenwel dat de Anw-uitkering sinds 1996 is versoerd door de beleidskeuze om burgers in grotere mate zelf verantwoordelijk te maken voor het afdekken van overlijdensrisico en hen te stimuleren aan het werk te gaan. Op dit moment komen alleen die nabestaanden voor Anw in aanmerking die zorgdragen voor kinderen jonger dan 18 jaar of die minstens 45 procent arbeidsongeschikt zijn.² Dat betekent dat maar een klein deel van de nabestaanden een Anw-uitkering ontvangt – wellicht 15 procent.³ Bij rechthebbenden vindt bovendien een inkomensverrekening plaats, waarbij sommige inkomsten worden vrijgelaten (waaronder tweede pijlerpensioeninkomen).

De beleidskeuze in de eerste pijler kan worden gemotiveerd vanuit een active-ringsprikkel. De veronderstelling hierbij is, dat een nabestaande die zelf een arbeidsinkomen kan verwerven beter af is als die daartoe ook geprikkeld wordt, zodat de nabestaande meedoet aan de maatschappij. Het effect op de overheidsfinanciën zal ook een overweging zijn.

In de volgende paragraaf zien we dat de Wet toekomst pensioenen (Wtp) voor de Anw uitgaat van een fundamenteel andere beleidskeuze. Merk ook op dat sommige pensioenregelingen een – al dan niet vrijwillige – Anw-hiaatverzekering kennen, zodat een vergelijkbare uitkering beschikbaar komt bij overlijden van de verzekerde – ook als men niet aan de Anw-voorwaarden voldoet. Ook is het natuurlijk mogelijk een dergelijke verzekering vrijwillig af te sluiten in de derde pijler. In de Wtp wordt de Anw-hiaatverzekering aangeduid als 'nabestaanden-overbruggingspensioen'.

Vanaf de AOW-leeftijd van de nabestaande is er geen sprake meer van Anw. De veronderstelling is dat de AOW-uitkering die plaats heeft ingenomen. In geval de nabestaande AOW'er geen nieuwe partner heeft, dan ontvangt deze een hogere AOW-uitkering dan wanneer de partner niet zou zijn overleden. Alleenwonende AOW'ers ontvangen namelijk een hogere AOW dan samenwonende AOW'ers, dit om te corrigeren voor koopkrachtverschillen.

2.3 Tweede pijler: huidige nabestaandenpensioen

Een tweede potentieel belangrijke bron van inkomen voor nabestaanden van (ex-) werknemers is het aanvullende nabestaandenpensioen. In deze paragraaf geven we

2 Voor een nadere omschrijving van de voorwaarden, zie art.14-16 in Algemene nabestaandenwet.

3 Zie p.15 *Beleidsdoorlichting Nabestaanden | Rapport | Rijksoverheid.nl*. Deze beleidsdoorlichting benoemt ook mogelijkheden om de doelmatigheid van de regeling te vergroten door deze nog meer te richten op nabestaanden voor wie deze ondersteuning echt noodzakelijk is.

een korte beschrijving van deze regelingen. Een meer gedetailleerde beschrijving is te vinden in Starink en Visser (2017) en Van Everdingen e.a. (2017).⁴

Om de premie en hoogte van dit nabestaandenpensioen te bepalen, wordt uitgegaan van de pensioengrondslag die gedefinieerd is als het verschil tussen het (pensioengevend) inkomen en een zogenaamde franchise. Die franchise verschilt per fonds, maar is voor een voltijd werknemer ongeveer gelijk aan de AOW-uitkering van een alleenstaande (circa 15.000 euro per jaar). Voor deeltijd werkenden is de franchise proportioneel kleiner.

De bestaande regelingen voor nabestaandenpensioen voor het geval van overlijden voor de pensioendatum kunnen op opbouwbasis zijn of op risicobasis. Hierbij komen ook nog mengvormen voor. De regeling is bij eenzelfde fonds bijvoorbeeld in sommige jaren op risicobasis en later weer op opbouwbasis. In geval van opbouwbasis blijft het opgebouwde nabestaandenpensioen beschikbaar, ook als men overlijdt als niet-werknemer (bijvoorbeeld als zelfstandige of werkloze). Bij risicobasis is dit niet het geval.

De fiscaal maximaal toegestane jaarlijkse opbouw voor aanvullend nabestaandenpensioen bedraagt 70 procent van dat van het ouderdompensioen.⁵ Omdat het fiscaal maximaal ouderdompensioen is gericht op 75 procent van de pensioengrondslag (gemiddeld over veertig dienstjaren)⁶, is het fiscale maximum voor het nabestaandenpensioen gericht op ongeveer 50 procent van deze grondslag.

De feitelijke hoogte van het nabestaandenpensioen ligt – net als bij het ouderdompensioen – veelal lager dan het fiscaal maximum. Sommige pensioenregelingen kennen geen (verplichte) dekking voor nabestaandenpensioen. Ook bij gemiste pensioenopbouw (niet gewerkt als werknemer) is de NP-uitkering lager.

In de huidige uitkeringsregelingen (inclusief collectieve premieregelingen) is er standaard een afzonderlijke opbouw voor nabestaandenpensioen. Bij overlijden wordt het opgebouwde nabestaandenpensioen uitgekeerd aan de nabestaanden. Als de verzekerde op het moment van overlijden nog in dienst was als werknemer, dan wordt daarnaast doorgaans de gemiste opbouw tot de pensioenrekenleeftijd toegevoegd aan de reeds aanwezige opbouw. Hierbij wordt aangenomen dat het laatstverdiende (nominale) loon niet meer zou wijzigen tot de pensioenrekenleeftijd. Deze aanvulling wordt gefinancierd uit een risicoverzekering die het reeds

4 Zie Starink en Visser (2017), 'Nabestaandenpensioen niet verzekerd', Netspar-brief nr. 11 en Van Everdingen, Fraterman, Van Kampen, Slootweg, Starink, Van Straalen en Visser (2017), 'Nabestaandenpensioen: versnipperde vormgeving vertroebelt risico's', Netspar Occasional Paper.

5 [Art.18b7 Wet LB 1964.](#)

6 [Art.18a3 Wet LB 1964.](#)

opgebouwde nabestaandenpensioen aanvult tot een percentage van het bereikbare ouderdomspensioen.⁷

In de huidige (individuele) premieregelingen is standaard geen afzonderlijke opbouw voor nabestaandenpensioen bij overlijden voor de pensioendatum. Pas op de pensioendatum wordt het opgebouwde pensioenkapitaal opgesplitst in ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Voor de pensioendatum is er daarom normaliter een NP-verzekering op risicobasis (en geen NP op opbouwbasis).⁸ Deze risicoverzekering beoogt een vergelijkbare NP-uitkering van circa 50 procent van de pensioengrondslag uit te keren.⁹ Een probleem hierbij is dat veel van deze regelingen de hoogte van de NP-uitkering relateren aan het aantal dienstjaren bij de huidige werkgever.¹⁰ Deze diensttijdafhankelijkheid leidt na een baanwissel tot een lage NP-dekking (in het bijzonder voor zogenaamde *jobhoppers*) en kan de arbeidsmobiliteit op latere leeftijd belemmeren.

2.4 NP in de Wtp: uitkering als percentage van het laatste pensioengevend loon bij overlijden voor pensioendatum

In deze en volgende paragrafen beschrijven we de voornaamste wijzigingen in het voorgestelde nabestaandenpensioen.¹¹ Zoals de Memorie van toelichting (MvT) van de Wtp aangeeft, is het voorstel grotendeels gebaseerd op een voorstel van de Stichting van de Arbeid.¹² Voor een beschrijving en analyse van de voorstellen: zie ook Van Straalen en Van Kampen (2021) en Lutjens en Kappelle (2021).¹³

In de nieuwe pensioenwet wordt – naast standaardisering – een wezenlijk ander nabestaandenpensioen voorgesteld bij overlijden voor de pensioendatum.

- 7 Het jaarlijkse uniform pensioenoverzicht (UPO) vermeldt het bereikbaar ouderdomspensioen op jaareinde. Het bereikbaar pensioen is gebaseerd op de cumulatieve pensioengrondslag. Er is geen NP-risicodekking voor eventuele lagere of gemiste pensioenopbouw in het verleden, terwijl die dekking er wel is voor de gemiste *toekomstige* opbouw.
- 8 Bij premieregelingen die zijn ondergebracht bij een premiepensioeninstelling (PPI) is veelal wel sprake van een nabestaandenuitkering bij overlijden voor pensioendatum, ook als men geen werknemer meer is. Een deel van het opgebouwde pensioenvermogen wordt namelijk ingezet voor de NP-uitkering. Ook in de derde pijler kan een opgebouwd kapitaal bij overlijden ten goede komen aan de erfgenamen. Zie ook paragraaf 6 voor een kwantitatieve analyse.
- 9 Zie bijvoorbeeld [Staffelbesluit pensioenen](#).
- 10 Tenzij een nieuwe werknemer zelf het initiatief neemt – onder voorwaarden – de NP-rechten in de premieregeling van de vorige werkgever over te brengen naar de nieuwe werkgever. Zonder deze overdracht vervallen deze NP-rechten na de baanwissel.
- 11 Er zijn nog andere wijzigingen, zoals de aanpassing van het partnerbegrip. Deze aanpassingen laten we hier buiten beschouwing.
- 12 Stichting van de Arbeid (2019), 'Een beter nabestaandenpensioen: verkenning op hoofdlijnen'.

Voortaan wordt bij overlijden voor de pensioendatum de (levenslange¹⁴) NP-uitkering bepaald naar rato van het (pensioengevend) loon op het moment van overlijden, dus zonder aftrek van een franchise. Het gegeven dat wordt uitgegaan van het *gehele pensioengevend*¹⁵ loon – en niet langer van de pensioengrondslag – zal met name voor lage (voltijd)inkomens tot een aanzienlijk hoger nabestaandenpensioen leiden. Voorwaarde is dat sociale partners voldoende hoge verzekeringspercentages afspreken (fiscaal maximaal 50 procent van het pensioengevend loon). In paragraaf 3 gaan we hier nader op in.

2.4.1 Samenhang met Anw

De voorstellen in de Wtp betekenen voor werknemers dat in zekere zin het tweedepijlernabestaandenpensioen de rol van de eerste pijler (Anw) overneemt. Voor werknemers met ten minste het fulltime minimumloon is er – bij overlijden voor de pensioendatum en een fiscaal maximale NP-risicodekking – een nabestaandenuitkering die niet veel lager kan zijn dan een Anw-uitkering. De bruto-tweedepijler-NP-uitkering bedraagt dan immers 50 procent van het brutoloon op moment van overlijden, terwijl de netto-Anw-uitkering maximaal 70 procent bedraagt van het nettominimumloon.

Een Anw-uitkering wordt verminderd met eventueel arbeidsinkomen, maar niet met eventuele andere nabestaandenpensioenen (bijvoorbeeld uit de tweede pijler). Dit laatste leidt tot een dubbele dekking voor het weggefallen inkomen onder de franchise. De eerste en tweede pijler geven namelijk beide een nabestaandenpensioen aan Anw'ers met overleden partner met NP in tweede pijler. Deze dubbele dekking kan er zelfs toe leiden dat (bij overlijden voor de pensioendatum) het totale nabestaandenpensioen hoger is dan het weggefallen inkomen van de verzekerde, bijvoorbeeld als i) het (bruto)loon van de verzekerde lager was dan circa 31.000 euro per jaar en ii) de nabestaande recht heeft op een volledige Anw-uitkering.

13 Van Straalen en Van Kampen (2021), 'Het nieuwe nabestaandenpensioen: goed op weg, maar ook eenvoudiger?', *Pensioenmagazine*, maart 2021 en Lutjens en Kapelle (2021), 'Partnerpensioen: visie op het partnerpensioen in de toekomst', Expertisecentrum pensioenrecht, VU, september 2021.

14 In andere landen is veelal sprake van alleen het vrijvallen van opgebouwd kapitaal aan de nabestaanden dan wel van een uitkering gedurende een beperkt aantal jaren. In Nederland lijkt het levenslange karakter van de NP-uitkering echter niet ter discussie te staan. Wel heeft het ministerie van SZW aangegeven dat wordt onderzocht in welke mate een nabestaande de waarde van de levenslange uitkering kan opnemen, met name in de eerste jaren na overlijden.

15 Er is een aftopping op 114.866 euro (2022). *Art.18ga Wet LB 1964*.

Opvallend is hierbij het verschil in uitgangspunt tussen de regelgeving in de eerste pijler en de voorziene regelgeving in de tweede pijler. In de eerste pijler staat activering van de nabestaande centraal als die in staat is om zelf een inkomen te genereren. De regelgeving in de tweede pijler gaat juist uit van (levenslange) inkomensvervanging.¹⁶

2.4.2 *Diensttijd*

Doordat in de Wtp wordt voorgesteld de NP-uitkering bij overlijden voor de pensioendatum te baseren op het laatstverdiende pensioengevend loon (en niet langer op het bereikbaar pensioen), wordt de dekking verbeterd voor werknemers die eerder niet volledig hebben opgebouwd (bijvoorbeeld als zelfstandige, als werkloze of als immigrant). De overstap naar een uitkering ter grootte van een vooraf vastgesteld deel van het salaris betekent dat de uitkering niet langer diensttijdafhankelijk is, zoals nu het geval in premieregelingen. Latere toetreders tot de NP-regeling hebben dan geen lagere NP-dekking meer bij overlijden voor de pensioendatum.

Bij overlijden na de pensioendatum blijft het aantal jaren opbouw wel een rol spelen. Dit onderscheid dient in de communicatie naar deelnemers dan ook duidelijk te worden gemaakt.

2.4.3 *Loonfluctuaties*

Een ander gevolg van de keuze voor een nabestaandenpensioen op basis van het actuele salaris is dat de hoogte van het loon op het moment van overlijden belangrijk wordt. Het wetsvoorstel lijkt daarmee een vorm van eindloonsysteem opnieuw in te voeren: een loonsverhoging kort voor overlijden leidt levenslang tot meer NP-uitkering voor de nabestaanden op kosten van de andere deelnemers van het pensioenfonds.

Een alternatief is om bij overlijden voor pensioendatum als grondslag het gemiddelde pensioengevend loon over bijvoorbeeld een referentieperiode te gebruiken (bijvoorbeeld de afgelopen vijf jaar). Een referentieperiode ontbrak in het oorspronkelijke wetsvoorstel, maar is inmiddels toegevoegd. Dit geeft meer zekerheid over de dekking bij een fluctuerend salaris, zoals dat zich voordoet bij i) oproep- en uitzendkrachten, ii) werknemers die parttime werken, al dan niet door deeltijdpensioen, en iii) na een demotie.

16 Relevant is ook dat per 2020 de verplichting is vervallen om een overlijdensrisicoverzekering af te sluiten om in aanmerking te kunnen komen voor een NHG-garantie. Huizenbezitters met een NHG-garantie die zo'n verzekering niet vrijwillig afsluiten (naar verluidt het merendeel ervan), hebben als een inkomen wegvalt een veel groter inkomensverlies dan voor 2020.

Het ontbreken van een referentieperiode zou bijvoorbeeld impliceren dat de NP-risicodekking wordt verlaagd als men met deelpensioen gaat, demotie afspreekt met lager salaris in de laatste jaren voor pensionering of enige tijd minder gaat werken.¹⁷ Inmiddels heeft de regering bij de beantwoording van Kamervragen aangegeven dat het wetsvoorstel zo zal worden aangepast, dat sociale partners ervoor kunnen kiezen om voor de dekking van partnerpensioen het pensioengevend loon te middelen over vijf jaar, als de sector of bedrijfstak zich daarvoor leent.¹⁸

2.5 NP-dekking in Wtp op risicobasis bij overlijden voor pensioendatum

Een tweede grote verandering is dat de dekking voor overlijden voor de pensioendatum in de voorgestelde Wtp geheel op risicobasis is. De NP-risicodekking vervalt dan in principe als iemand niet langer werknemer is in Nederland (bijvoorbeeld in het buitenland gaat werken, zelfstandige wordt, vrijwillig de baan opzegt, etc). Dit is een belangrijk risico voor ex-werknemers – die zich daarvan lang niet altijd bewust zijn.¹⁹ In de beoogde nieuwe wetgeving wordt daarom vastgelegd dat de dekking automatisch drie maanden doorloopt. Zo kan de deelnemer tijdig een eigen nabestaandenvoorziening treffen.²⁰ Ook als er sprake is van een WW-uitkering na het beëindigen van het werknemerschap is er een automatische voortzetting van de NP-risicoverzekering.²¹ De kosten van deze automatische NP-uitloopdekking

17 Zie hiervoor ook <https://www.stvda.nl/nl/publicaties/nabestaandenpensioen-en-vervroegd-uittreden>

18 Zie kamerstuk 36067-11, p, 85. Ook is er als reactie op Kamervragen op gewezen dat de MvT aangeeft (p. 365) dat de lagere regelgeving aangepast zal worden in lijn met de wijzigingen uit dit wetsvoorstel. Voor het bepalen van het pensioengevend loon voor het partnerpensioen bij overlijden vóór pensioendatum en het wezenpensioen zal in lagere regelgeving rekening worden gehouden met het middelen van variabele loonbestanddelen over verschillende jaren en het middelen van wisselende deeltijdfactoren. Zie ook <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=71422209-d829-4b7a-b690-fcca47fefc14&title=Nader%20verslag.doc>

19 Dit geldt ook in de huidige premiereregelingen en in mindere mate in uitkeringsregelingen. Bij uitdiensttreding uit een uitkeringsregeling vervalt namelijk alleen de risicodkking voor toekomstige NP-opbouw uit het bereikbaar NP-pensioen (en niet de bestaande NP-opbouw). Vooral voor jonge deelnemers kan dit een flink verschil maken.

20 Het is de bedoeling dat de oude pensioenuitvoerder verneemt van een overstap naar een nieuwe pensioenuitvoerder, dit om een dubbele dekking te voorkomen. Hoe dit kan worden vormgegeven wordt nog verkend (MvT, p.248 en TK 36 067, nr. 7, Nota naar aanleiding van verslag, p.123)

21 Een belangrijk aandachtspunt is het vervallen van dekking als men instroomt in de Ziektewet na een tijdelijk contract of tijdens de WW (zie bijvoorbeeld van Straalen en van Kampen, *Pensioenmagazine*, maart 2021). Dit is ook nu het geval bij verzekering op risicobasis, maar bij verzekering op opbouwbasis (momenteel het meest gebruikelijk) is er wel een uitkering bij onverzekerd overlijden. De Wtp leidt er dus toe dat dit risico voor veel meer mensen gaat spelen.

komen ten laste van de collectieve pensioenpremie.²²

Na drie maanden of na afloop van de WW-periode stopt de automatische NP-uitloopdekking. De ex-werknemer krijgt dan de mogelijkheid om te kiezen voor vrijwillige voortzetting van de NP-dekking. Zolang de dekking wordt voortgezet, dient de ex-werknemer jaarlijks een actieve keuze²³ te maken om de NP-verzekering verder voort te zetten. De kosten van deze vrijwillige verzekering worden onttrokken aan het opgebouwde individuele pensioenvermogen voor ouderdomspensioen (OP) en voor nabestaandenpensioen bij overlijden na de pensioendatum. De vrijwillige voortzetting van de NP-dekking verlaagt dus zowel het OP als het eventuele NP bij overlijden na de pensioendatum. In paragraaf 5 kwantificeren we de effecten van deze uitruil.

2.6 NP-dekking in Wtp bij overlijden na pensioendatum

Naast de eerder benoemde risicoverzekering voor overlijden voor de pensioendatum kent de Wtp de mogelijkheid om vermogen op te bouwen voor een NP-uitkering bij overlijden na de pensioendatum. Net als in het huidige stelsel is deze NP-uitkering op opbouwbasis, maar in de Wtp komt het opgebouwde vermogen alleen tot uitbetaling bij overlijden na de pensioendatum.

De opbouwpremie wordt jaarlijks toegevoegd aan het vermogen dat beschikbaar is voor dit NP en OP. Ook worden beleggingsrendementen op dat vermogen bijgeschreven.²⁴ Het opgebouwd vermogen voor partnerpensioen (en ouderdomspensioen) hangt dus af van de premie-inleg en de beleggingsrendementen. Doordat op de pensioendatum ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen kunnen worden uitgeruild, is de opbouw van deze beide componenten sterk verwant. Fiscaal is er dan ook een maximering van de totale opbouwpremie (op 30% van de pensioengrondslag), en niet op de afzonderlijke opbouwcomponenten.

22 Zie bijv. MvT, p.248 en TK 36 067, nr. 7, Nota naar aanleiding van verslag, p.117.

23 De regering acht het van belang dat de gewezen deelnemer (en zijn of haar partner) bewust de keuze maakt om de risicodekking voor partnerpensioen voort te zetten bij einde deelneming. Onduidelijk is hoe dat te realiseren. Zie bijv. MvT, p.169/170 en p.112 in TK 36 067, nr. 7, Nota naar aanleiding van verslag.

24 Daarnaast wordt ook vrijvallend vermogen van deelnemers die overlijden maar geen uitkering krijgen (niet verzekerd bij overlijden) toegevoegd aan het vermogen, Met name bij verzekeraars wordt dit ook wel aangeduid als 'negatieve risicopremie'. Actuarieel gezien kan deze risicopremie ook worden verwerkt in de vorm van een lagere kostendekkende premie. In dit paper is laatstgenoemde methode toegepast.

2.7 NP-uitkering in Wtp overlijden kort voor of kort na pensioendatum

Een eigenschap van het in de Wtp voorgestelde NP is dat de hoogte van de (levenslange) NP-uitkering die de nabestaande ontvangt, sterk kan verschillen tussen overlijden kort vóór of kort ná de pensioendatum van de deelnemer.²⁵ De vraag is of deze verschillen ook beoogd zijn.

De volgende vier kenmerken in de Wtp veroorzaken de verschillen in NP-uitkering bij overlijden rond pensioendatum:

- geen correctie voor franchise bij overlijden voor pensioendatum, wel bij overlijden daarna
- alleen arbeidsverleden relevant bij overlijden na pensioendatum
- salarisfluctuaties
- beleggingsrisico's alleen in NP-uitkering bij overlijden na pensioendatum

Hieronder gaan we kort in op deze vier oorzaken.

Zelfs voor een werknemer met een gelijkblijvend salaris en een risicoloos beleggingsbeleid verschilt de levenslange NP-uitkering bij overlijden voor pensioendatum met die bij overlijden na pensioendatum. De (fiscaal maximale) uitkering bij overlijden voor pensioendatum bedraagt immers de helft van het laatstverdiende (pensioengevend) salaris, terwijl dat bij overlijden na pensioendatum de helft van de pensioengrondslag is (indien geen gebruikgemaakt wordt van de mogelijkheid om een overbruggingspensioen in te bouwen). Het verschil bedraagt voor de nabestaande van een voltijdwerknemer dan de helft van de franchise, dus (bruto) ongeveer 7.500 euro per jaar.

Ook verschillen in arbeidsverleden kunnen leiden tot grote verschillen in de levenslange NP-uitkering bij overlijden rond pensioendatum. Bij overlijden vlak voor de pensioendatum is het (pensioengevend) salaris leidend voor de levenslange uitkering. Bij overlijden vanaf pensioendatum gaat het om i) het aantal als werknemer gewerkte uren, ii) het arbeidsinkomen, iii) de premie-inleg in die periode en iv) de behaalde beleggingsrendementen. Er is geen reden te veronderstellen dat deze uitkeringsbedragen op elkaar zullen aansluiten.

In de laatste jaren voor pensionering kan het salaris sterk verschillen van dat in eerdere jaren door factoren als parttime werk en demotie. Bovendien geldt dat oudere werknemers die onverhoopt hun baan verliezen moeilijk weer aan een baan

25 Naar aanleiding van deze verschillen heeft de SP-fractie het kabinet de volgende vraag voorgelegd: Is het gezien het grote belang van de nabestaanden bij overlijden vlak voor of vlak na pensioendatum wenselijk dat euthanasieverzoeken voortaan ook door een pensioenadviseur beoordeeld worden?'

komen, laat staan op het oorspronkelijke salarisniveau. Tegelijkertijd heeft deze groep wel een aanzienlijk pensioenvermogen opgebouwd, dat echter alleen tot uitkering komt zodra de pensioendatum is bereikt (als OP en eventueel NP). Ook dit leidt ertoe dat de uitkering sterk afhankelijk kan zijn van overlijden voor of na de pensioendatum.

Ten slotte hangt de NP-uitkering bij overlijden na pensioendatum af van de historische premie-inleg en de behaalde beleggingsrendementen. In geval van overlijden voor de pensioendatum is daar geen sprake van. Ook hierdoor kunnen aanzienlijke verschillen ontstaan in de levenslange NP-uitkering bij overlijden rond pensioendatum.

Door de voorgestelde NP-regels aan te passen, kunnen bovenstaande verschillen in de NP-regeling bij overlijden vlak voor of vlak na de pensioenleeftijd worden ondervangen²⁶. Verschillen als gevolg van de eerstgenoemde oorzaak kunnen worden voorkomen door de NP-uitkering in geval van overlijden voor de pensioendatum te splitsen in een overbruggingsuitkering – die uitkeert tot de pensioendatum van de nabestaande – en een NP-uitkering na pensioendatum – die gelijk is aan de uitkering in geval de deelnemer was overleden na de pensioendatum. De wetgeving biedt deze mogelijkheid.

Door de NP-uitkering te baseren op het te bereiken pensioen (of als men de pensioendatum nadert dit steeds meer te doen) worden ook verschillen als gevolg van de tweede oorzaak voorkomen. Verschillen door salarisfluctuaties worden beperkt door te werken met een referperiode (indien fondsen daarvoor kiezen). Verschillen door behaalde rendementen ten slotte kunnen worden ingeperkt door, naarmate de pensioendatum nadert, de NP-uitkering bij overlijden voor de pensioendatum steeds meer te baseren op het aanwezige persoonlijke pensioenvermogen en steeds minder op het actuele salaris.²⁷

26 In reactie op Kamervragen hierover (waarbij met name de eerste oorzaak aan de orde was) noemt het kabinet de beoogde uniformiteit en transparantie als belangrijkste argument om niet meer mogelijkheden te creëren om NP-uitkeringen mogelijk te maken bij onverzekerd overlijden. De keuze om dat wel of niet toe te staan is een afweging die we uiteraard aan de politiek laten.

27 Merk op dat dit ten koste gaat van de transparantie en de uitvoering zou kunnen compliceren.

3. Uitkeringseffecten van het nieuwe partnerpensioen

In deze paragraaf illustreren we de uitkeringseffecten van het nieuwe nabestaandenpensioen voor een verzekerde werknemer. We vergelijken daarbij de (levenslange) uitkeringshoogte met die in bestaande NP-regelingen op opbouwbasis en introduceren een alternatief.

We kijken voor de eenvoud naar een levenslang gelijke NP-uitkering. De NP-uitkering is gelijk over tijd bij een gegarandeerde vaste NP-uitkering. De NP-uitkering kan ook fluctueren over de tijd, bijvoorbeeld als sprake is van een variabele uitkering. Sociale partners spreken de standaardoptie af, maar deelnemers krijgen in sommige regelingen de keuzemogelijkheid om daarvan af te wijken.

We illustreren de uitkeringseffecten onder de volgende veronderstellingen, die we zullen aanduiden als de standaardveronderstellingen:

- De werknemer heeft op pensioendatum het beoogd aantal dienstjaren achter de rug met steeds hetzelfde (reële) loon.
- De (reële) franchise is constant over tijd.
- Het gerealiseerde en verwachte beleggingsrendement op de premie-inleg zijn precies gelijk aan elkaar.
- Er is geen sprake van echtscheiding.

Tabel 1 toont de uitkomsten van een fiscaal maximaal nabestaandenpensioen voor een deelnemer met volledige pensioenopbouw²⁸ voor twee verschillende loonniveaus: 20.000 euro per jaar en 50.000 euro per jaar. Merk op dat de hoogte van de levenslange uitkering kan verschillen bij overlijden voor de pensioendatum (eerste twee regels, A en B) en na de pensioendatum (laatste regel, C). Ook kan het zijn dat de hoogte van de uitkering voor de pensioendatum van de nabestaande (A) anders is dan daarna (B). De structuur van Tabel 1 zullen we in latere paragrafen uitbreiden met de situatie van uitkeringen als men niet verzekerd is bij overlijden en alternatieve contractvormen.

Tabel 1A laat allereerst zien dat in het wetsvoorstel de fiscaal maximale levenslange uitkering bij overlijden voor pensioendatum 10.000 euro per jaar bedraagt bij een inkomen van 20.000 euro per jaar (de helft van het salaris). Dat is aanzienlijk meer dan de 2.500 euro per jaar (helft van de grondslag) in de bestaande wetgeving. Ten opzichte van de huidige uitkeringsregeling leidt de MvT-regelgeving tot dezelfde (bruto)inkomensverandering (in euro's) ongeacht het inkomensniveau in Tabel 1A en

28 Bij een lagere opbouw dalen de uitkeringen bij overlijden na de pensioenleeftijd evenredig.

Tabel 1A. Hoogte NP-uitkering bij (A/B) verzekerd overlijden voor pensioendatum of (C) overlijden na pensioendatum, voor bestaande uitkeringsregelingen met NP op basis van bereikbaar pensioen, MvT-voorstel en MvT-voorstel met ingebouwd overbruggingspensioen. Looninkomen steeds 20.000 euro per jaar, franchise 15.000 euro per jaar. De dekking is steeds 50 procent van de bijbehorende grondslag.

		Uitkeringsreg	MvT	MvT met overbrugging
		Inkomen 20000		
	<i>Verzekerd overlijden voor pensioendatum</i>			
A	Uitkering tot pensioenleeftijd	2500	10000	10000
B	Uitkering vanaf pensioenleeftijd	2500	10000	2500
	<i>Overlijden na pensioendatum</i>			
C	Uitkering	2500	2500	2500

Tabel 1B. Hoogte NP-uitkering bij (A/B) verzekerd overlijden voor pensioendatum of (C) overlijden na pensioendatum, voor bestaande uitkeringsregelingen met NP op basis van bereikbaar pensioen, MvT-voorstel en MvT-voorstel met ingebouwd overbruggingspensioen. Inkomen steeds 50.000 euro per jaar, franchise 15.000 euro per jaar. De dekking is steeds 50 procent van de bijbehorende grondslag.

		Uitkeringsreg	MvT	MvT met overbrugging
		Inkomen 50000		
	<i>Verzekerd overlijden voor pensioendatum</i>			
A	Uitkering tot pensioenleeftijd	17500	25000	25000
B	Uitkering vanaf pensioenleeftijd	17500	25000	17500
	<i>Overlijden na pensioendatum</i>			
C	Uitkering	17500	17500	17500

1B. Het procentuele verschil is echter voor de lage inkomensgroep in Tabel 1A aanzienlijk groter dan in Tabel 1B.

In paragraaf 4 zullen we zien dat de afspraak in het pensioenakkoord dat het nieuwe stelsel geen hogere premies met zich zal meebrengen, ('In de tweede pijler gebeurt de omzetting van het fiscaal kader vrijwel budgetneutraal') er veelal toe zal leiden dat het percentage van het inkomen dat verzekerd is, lager zal liggen dan de fiscaal maximale 50 procent. Voor realistische aannames betreft het dan een verzekeringspercentage van bijvoorbeeld 35 procent (zie paragraaf 4). Het is eenvoudig na te gaan dat ook dan de nabestaandenuitkeringen voor de laagste inkomens zullen stijgen, doordat het niet langer aftrekken van de franchise een groter effect heeft dan het verlagen van het verzekeringspercentage.

Aandachtspunt 1: de Wtp leidt bij overlijden voor pensioendatum voor lagere inkomens tot hogere NP-uitkeringen dan de huidige NP-regelingen.

Tabel 1 laat ook zien dat, indien geen gebruikgemaakt wordt van de mogelijkheid om een overbruggingspensioen in te bouwen, de NP-uitkering bij overlijden na pensioendatum (regel C) lager is dan bij overlijden voor pensioendatum (regel B). De reden is ook hier weer dat de franchise wordt meegenomen bij overlijden na de pensioendatum.

Aandachtspunt 2: indien geen overbruggingspensioen wordt ingebouwd, kent de NP-uitkering in de Wtp een groot verschil bij overlijden voor of na pensioendatum. Uitgaand van de standaard aannames bedraagt dit verschil 7.500 euro per jaar.

Een NP-uitkering mag ook na invoering van de Wtp (zie MvT p.356) een overbruggingspensioen bevatten, zodat in geval van overlijden voor de pensioendatum de NP-uitkering:

- I) tot de AOW-datum van de nabestaande gelijk is aan de helft van het pensioengevend salaris (dus zonder aftrek van franchise),
- II) vanaf de AOW-datum van de nabestaande de helft van de voltijd pensioengrondslag is (dus na aftrek van een voltijdfranchise).

De NP-uitkering voor deze variant is voor beide inkomensniveaus weergegeven in de derde kolom van Tabel 1A en 1B. Merk daarbij op dat AOW-uitkering niet is meegenomen. Inclusief de AOW-uitkering stijgt het totaal pensioeninkomen op de pensioendatum, ook als het overbruggingspensioen is ingebouwd.

Het inbouwen van een overbruggingspensioen in de NP-risicoverzekering van de MvT-basisvariant voorkomt dat – onder de standaard aannames – de hoogte van de

NP-uitkering verschilt bij overlijden voor of na de pensioendatum (vergelijk regel B en C in de derde kolom).²⁹ In paragraaf 4 zullen we kwantificeren in welke mate deze variant met ingebouwd overbruggingspensioen tot een lagere kostendeckende premie leidt.

Aandachtspunt 3: het tweede aandachtspunt verdwijnt – onder de standaard aannames – door een NP-uitkering gelijk aan het NP-dekkingspercentage van de voltijdfranchise in te bouwen als overbruggingspensioen tot pensioendatum.

²⁹ In paragraaf 2.7 zijn ook andere redenen genoemd waardoor de hoogte van de NP-uitkering kan verschillen bij overlijden net voor of net na de pensioendatum.

4. Kostendeekkende premie in het nieuwe partnerpensioen

In deze paragraaf bepalen we allereerst de individuele kostendeekkende premie voor het nabestaandenpensioen. De kostendeekkende premie van eenzelfde NP-regeling kan sterk verschillen tussen deelnemers, onder meer door verschillen in i) (loon) inkomen, ii) leeftijd, iii) leeftijdsverschil tussen partners, iv) partnerfrequentie, v) deeltijdfactor en vi) geslacht. De individuele kostendeekkende NP-premie biedt inzicht in de solidariteit die binnen een fonds wordt gevraagd als gewerkt wordt met een uniforme premie. Daarnaast illustreert de individuele kostendeekkende premie hoe verschillen in bestandssamenstelling doorwerken in de kostendeekkende premie voor een collectief.

De kostendeekkende NP-premie (kdp) bestaat uit twee componenten: 1) een NP-opbouwpremie en 2) een NP-risicopremie. De NP-opbouwpremie wordt toegevoegd aan het individuele vermogen voor nabestaandenpensioen (bij overlijden vanaf pensioendatum) en voor ouderdompensioen (indien gezamenlijk individueel OP/NP-vermogen). Dit pensioenvermogen neemt dus toe met de diensttijd van de deelnemer (tenzij er grote beleggingsverliezen zijn). Bij overlijden komt de NP-opbouw tot uitkering voor de achterblijvende partner, mits de overlijdensleeftijd valt onder de NP-dekking.³⁰

De NP-risicopremie is voor een risicoverzekering die aan de partner uitkeert bij overlijden. Bij overlijden ontvangt de achterblijvende partner deze NP-uitkering, mits de deelnemer de NP-risicopremie afdroeg over de overlijdensperiode (en dus geen zogenaamde slaper was). De hoogte van de NP-risico-uitkering hangt af van de dekking. Deze hoogte kan bijvoorbeeld afhangen van het laatstverdiende loon, de diensttijd bij de huidige werkgever of de ontbrekende NP-opbouw tot aan de AOW-datum van de overleden deelnemer. In dat laatste geval is de NP-uitkering (risico- en opbouwbasis samen) gelijk aan het bereikbare NP-pensioen, zoals in huidige uitkeringsregelingen. Diensttijdafhankelijkheid bij de huidige werkgever is uitgesloten in het wetsvoorstel.

De inschattingen van de kostendeekkende premies die we in deze paragraaf presenteren zijn gemaakt onder een aantal vereenvoudigende veronderstellingen:

- deelnemer en partner zijn even oud
- uniseks sterftekans: 50/50 procent man/vrouw op 25-jarige leeftijd, daarna geleidelijk iets meer vrouwen door verschillen in sterftekans

³⁰ Bijvoorbeeld dekt het NP-opbouwdeel in de MvT-varianten alleen overlijden vanaf pensioendatum.

- deelnemer heeft partner³¹
- deelnemer werkt steeds fulltime op hetzelfde inkomensniveau, zodat opbouwambitie precies wordt waargemaakt
- opbouwpremie met reële disconteringsvoet van 1,5 procent³²
- premies zijn in termen de pensioengrondslag, dus na aftrek van franchise; dit is consistent met NP-opbouwpremie en huidige uitkeringsregelingen
- fiscaal maximale opbouw in de MvT-varianten:
 - bij overlijden voor pensioendatum:
 - levenslange uitkering van de helft van het pensioengevend loon
 - in variant met overbruggingspensioen daalt de uitkering op pensioendatum met de helft van de voltijdfranchise (zie par. 3)
 - bij overlijden vanaf pensioendatum: helft van de gemiddelde pensioengrondslag (verschil tussen het pensioengevend loon en de franchise)

Een belangrijk aandachtspunt is de aanname dat de gehele NP-premie in termen is van de pensioengrondslag. De NP-risico-uitkering is namelijk proportioneel met het gehele pensioengevend loon, waardoor deze uitkering niet proportioneel is met de bijbehorende premiegrondslag waar wel een franchise wordt afgetrokken. Een kostendekkende fondspremie met dezelfde grondslag voor NP-risicopremie en NP-opbouwpremie introduceert een solidariteitselement.³³ Denkbaar is ook dat de kostendekkende NP-risicopremie is gebaseerd op het pensioengevend loon en de NP-opbouwpremie op de pensioengrondslag. Dit is in lijn met het huidige gebruik dat sociale premies zonder aftrek van franchise zijn, omdat de bijbehorende uitkering ook geen franchise kent. In dat geval verdwijnt het genoemde solidariteitselement.

Appendix A bevat een volledige beschrijving van de bepaling van de kostendekkende premies. Appendix B gaat in op de gevoeligheid van de kostendekkende premie voor andere veronderstellingen.

31 Dit is een zogenaamd onbepaald partnerpensioen. Alleenstaanden betalen dan dezelfde NP-premie als degenen met partner. Het opbouwdeel van de NP-premie leidt tot vermogen dat op pensioendatum actuariael fair kan worden uitgeruild in een hogere OP-uitkering (waarmee men boven de beoogde 75% vervangingsratio kan uitkomen). Het risicodeel van de NP-premie van alleenstaanden (al dan niet in de vorm van een werkgeverspremie) is volledig ten bate van het collectief.

32 Anders gezegd: we veronderstellen dat het verwachte reële rendement op het beleggingsbeleid 1,5 procent is en dat, als dit wordt gerealiseerd, de ambitie van de regeling precies wordt waargemaakt.

33 Het kan daarbij zowel gaan om solidariteit tussen werknemers binnen een fonds via het werknemersdeel van de premie als tussen werkgevers binnen eenzelfde bedrijfstak voor wat betreft het werkgeversdeel van de premie.

Tabel 2. Individuele kostendeekkende premie uitkeringsregeling en MvT voor drie leeftijden en drie inkomensniveaus. Zie appendix A voor nadere informatie over de aannames.

		MvT		
	0 Huidge uitkrg	20000	50000	80000
25	4,6%	7,1%	4,1%	3,8%
45	5,1%	11,0%	5,5%	5,0%
65	4,3%	29,8%	12,2%	10,8%

Tabel 2 toont de individuele kostendeekkende premie³⁴ voor de NP-regeling zoals voorgesteld in de Wtp voor drie leeftijden (25, 45 en 65 jaar) en voor drie inkomensniveaus.

Tabel 2 laat allereerst zien dat de kostendeekkende premie voor een fiscaal maximale NP-uitkering in de Wtp doorgaans aanmerkelijk hoger ligt dan de kostendeekkende premie voor bestaande regelingen. De kostendeekkende premie is met name hoger voor lage inkomens (die een aanmerkelijk hogere NP-uitkering krijgen in MvT) en bij oudere deelnemers (waar levenslang een NP-uitkering van de helft van het salaris verstrekt wordt bij overlijden voor de pensioendatum):

Aandachtspunt 4: een fiscaal maximale uitkering conform MvT leidt tot aanmerkelijk hogere kostendeekkende NP-premies dan nu gebruikelijk.

De tabel illustreert ook de kostensolidariteit die van deelnemers gevraagd wordt als een voor allen gelijke (uniforme) premie in termen van pensioengrondslag. Stel dat de bestandssamenstelling zo is, dat de grondslag gewogen gemiddelde NP-premie 7,5 procent bedraagt. De 25-jarigen met een hoog inkomen betalen dan een NP-premie die twee keer zo hoog is als de NP-premie die ze op private markten zouden moeten betalen (afgezien van onder andere verschillen in kosten).

De individuele kostendeekkende premie toont de, voor een uniforme premie vereiste, solidariteit binnen een fonds en bepaalt daarnaast de kosten van voortzetting van de NP-risicoverzekering als men niet langer werknemer is. In paragraaf 5 komen we hierop terug.

In tabel 3 worden op eenzelfde manier als in tabel 2 de kostendeekkende premies weergegeven van een NP-regeling met een overbruggingspensioen. Bij overlijden

³⁴ In paragraaf 6 wordt deze kostendeekkende premie uitgesplitst in een NP-opbouwpremie en een NP-risicopremie.

Tabel 3. Individuele kostendekkende premie uitkeringsregeling en Wtp met overbruggingspensioen voor drie leeftijden en drie inkomensniveaus. Zie appendix A voor nadere informatie over de gemaakte aannames.

	Huidge uit	MvT met overbr pensioen		
		20000	50000	80000
25	4,6%	6,4%	4,0%	3,8%
45	5,1%	8,6%	5,1%	4,8%
65	4,3%	12,4%	9,7%	9,5%

voor pensioendatum wordt de NP-uitkering dan vanaf de pensioendatum 7.500 lager. Een vergelijking met Tabel 2 laat zien dat met name voor oudere deelnemers met lage inkomens het kostenverschil groot is. Een nadeel van een overbruggingspensioen is dat het aanvullend pensioen op de pensioendatum daalt, hetgeen wellicht lastig uitlegbaar is. Het totale pensioeninkomen (inclusief AOW) stijgt overigens wel op de pensioendatum van een alleenstaande nabestaande. Het is uiteraard aan sociale partners om de keuze te maken of de lagere kosten van de regeling met overbruggingspensioen opwegen tegen de genoemde nadelen.

Aandachtspunt 5: de kostendekkende premie met overbruggingspensioen is aanmerkelijk lager dan in MvT, met name voor lage inkomens

Door veronderstellingen te maken over de samenstelling van een collectief kunnen we uit de individuele kostendekkende premies de actuariael faire kostendekkende premie voor het collectief bepalen. Dit is een met de grondslag gewogen gemiddelde waarbij de premies voor hogere inkomens een groter gewicht krijgen omdat hun premiebedrag groter is.

We bezien vier fictieve fondssamenstellingen die we aanduiden als i) grijs en hoog, ii) grijs en laag, iii) groen en hoog en iv) groen en laag. Voor de grijze fondsen geldt bijvoorbeeld dat ongeveer 30 procent van de deelnemers jonger is dan 35 jaar; voor het groene fonds is dat 60 procent. Het fonds met hoog inkomen heeft 50 procent deelnemers met een inkomen van op of boven 50.000 euro per jaar; voor de fondsen met lage inkomens is dat 15 procent. De precieze inkomens- en leeftijdsverdeling is te vinden in appendix A.

De uniforme kostendekkende premie voor de fiscaal maximale NP-uitkering is voor de vier fondssamenstellingen te vinden in tabel 4. Hierin zijn de premies opgenomen voor i) huidige uitkeringsregelingen met NP op basis van bereikbaar pensioen, ii) het wetsvoorstel en iii) de variant op het wetsvoorstel met overbruggingspensioen.

Tabel 4. Kostendeckende premie voor de fiscaal maximale NP-uitkering voor drie contractinvullingen bij vier verschillende fondssamenstellingen, en veronderstellingen over de partnerfrequentie.

	Uitkr rgl	MvT	MvT+ovbr	MvT	MvT+ovbr
Partnerfrequentie	100%	100%	100%	70%	70%
Grijs en hoog	4,7%	7,3%	6,6%	5,5%	5,0%
Grijs en laag	4,7%	8,7%	7,1%	5,7%	5,3%
Groen en hoog	4,8%	5,7%	5,3%	5,2%	5,0%
Groen en laag	4,8%	6,8%	5,9%	5,4%	5,2%

Tabel 2 en 3 geven die resultaten voor de individuele kostendeckende premie. In kolom 2, 3 en 4 van Tabel 4 is uitgegaan van de fictie dat alle deelnemers een partner hebben. Tabel 4 laat zien hoeveel hoger de kostendeckende premie voor het nieuwe NP-contract is dan voor de uitkeringsregeling en hoeveel de kostendeckende premie op fondsniveau daalt door het inbouwen van overbruggingspensioen (zoals eerder weergegeven in tabel 2 en 3 voor de individuele kostendeckende premie).

Tabel 4 laat ook zien dat de kostendeckende premie voor een fonds met veel deelnemers met lage inkomens inderdaad hoger ligt dan bij hoge inkomens, zoals ook verwacht op basis van de resultaten in Tabel 2. De verschillen op fondsniveau zijn evenwel aanmerkelijk minder groot dan in Tabel 2, doordat met name de kostendeckende premie voor de hogere inkomens de (naar grondslag gewogen) fondspremie bepalen. Uiteraard is de kostendeckende premie voor een grijzer fonds weer hoger dan voor een groener fonds, omdat de NP-risicoverzekering duurder is voor oudere deelnemers.³⁵

De kostendeckende premie voor de fiscaal maximale NP-uitkering in de bestaande uitkeringsregeling bedraagt voor elk van de fondssamenstellingen ongeveer 4,7 procent (Tabel 4, kolom 2). Veronderstel nu dat er per fonds sprake zou zijn van neutraliteit in de kosten van NP-dekking en dat de opbouw in de bestaande uitkeringsregeling inderdaad fiscaal maximaal is. Voor het 'grijs en hoog'-fonds (kostendeckende premie 7,3%) betekent dit dat – bij een kostenneutrale overgang – de NP-uitkering 32 procent bedraagt ($50\% \times 4,7\%/7,3\%$) van het pensioengevend loon.³⁶ Voor fondsen

³⁵ De NP-opbouwpremie is in alle varianten per definitie leeftijdsonafhankelijk.

³⁶ Merk op dat we in alle berekeningen afzien van wezenpensioen en van de kosten van voortzetting van de NP-verzekering voor rekening van het fonds (paragraaf 6). Als rekening wordt gehouden met deze verruimingen in de Wtp, dan daalt het dekkingspercentage verder. Bovendien is voor veel fondsen de bestaande NP-regeling al niet fiscaal maximaal.

met veel lage inkomens zal dit percentage nog wat lager zijn (Tabel 4, kolom 3). Bij inbouwen van overbruggingspensioen is dit percentage iets hoger (Tabel 4, kolom 4).

In de laatste twee kolommen van Tabel 4 is verondersteld dat de partnerfrequentie 70 procent bedraagt – en dus dat niet iedere deelnemer een partner heeft.³⁷ De kostendeckende premie van de risicoverzekering van het collectief daalt dan met een factor 30 procent (100 – 70%). De partnerfrequentie verschilt sterk tussen fondsen en is een belangrijke determinant van de kostendeckende premie per fonds als alleenstaanden meebetalen aan de NP-risicopremie.

37 Gemakshalve is verondersteld dat de partnerfrequentie niet afhangt van leeftijd en inkomen. Merk op dat daarmee wordt aangenomen dat ook alleenstaanden de risicopremie voor het nabestaandenpensioen betalen hoewel er bij hun overlijden geen NP-uitkering ontstaat.

5. Uitkeringseffecten nieuwe partnerpensioen als 'niet steeds werknemer'

In paragraaf 3 hebben we gekeken naar de uitkeringseffecten van het nieuwe partnerpensioen onder de veronderstelling dat de deelnemer steeds werknemer is.³⁸ Er is dan altijd een NP-uitkering bij overlijden voor de pensioendatum. Ook wordt er vermogen opgebouwd dat leidt tot een NP-uitkering bij overlijden na pensioendatum, tenzij dat vrijwillig is uitgeruild voor extra ouderdomspensioen.

De werkelijkheid is evenwel complexer; niet elke deelnemer zal steeds werknemer zijn. Een werknemer kan bijvoorbeeld besluiten om te stoppen met werken, te gaan werken als zelfstandige, arbeidsongeschikt raken, werkloos worden etc. Zodra men niet langer werknemer is en de daaropvolgende uitlooperperiode is verstreken (zie par. 2.5), is men niet meer verzekerd voor het in MvT voorgestelde nabestaandenpensioen bij overlijden voor pensioendatum. Deze NP-verzekering is geheel op risicobasis, wat inhoudt dat er in principe geen uitkering is bij overlijden voor de pensioendatum. Het opgebouwde NP-vermogen vervalt aan het collectief, zelfs als men vele jaren werknemer is geweest. Dit is een belangrijk verschil ten opzichte van NP-regelingen op opbouwbasis³⁹, waarbij het opgebouwde vermogen ook voor gewezen deelnemers (slapers) beschikbaar blijft voor een NP-uitkering.

Aandachtspunt 6: geen NP-uitkering in MvT bij onverzekerd overlijden

In de voorziene wetgeving wordt dit aandachtspunt deels⁴⁰ geadresseerd door in een aantal gevallen een verzekering in te bouwen als men niet langer werknemer is (zie ook par. 2.5).⁴¹ We spreken van onverzekerd overlijden als de voormalige werknemer op het moment van overlijden geen werknemer is en de NP-dekking van een ex-werknemer ook niet op enige wijze is voortgezet.

38 We veronderstellen voor de leesbaarheid ook dat elke werknemer een pensioenregeling heeft waarin nabestaandenpensioen wordt verzekerd, wat een vereenvoudiging is van de complexe werkelijkheid. Zelfstandigen die verplicht zijn aangesloten bij een pensioenfonds (bijvoorbeeld BPF Schilders) zijn qua pensioen vergelijkbaar met werknemers en benoemen we niet apart.

39 Op dit moment kennen de meest deelnemers NP op opbouwbasis – bij onder meer ABP, PFZW en PMT is daar sprake van. De dekking voor gemiste toekomstige NP-opbouw is wel op risicobasis en vervalt dus na uitdiensttreding.

40 Zie ook paragraaf 2.7 voor de kabinetsreactie op Kamervragen hierover. Het kabinet noemt de beoogde uniformiteit en transparantie als belangrijkste argument om niet meer mogelijkheden te creëren om NP-uitkeringen mogelijk te maken bij onverzekerd overlijden. In de volgende paragrafen bezien we de opties daarvoor.

41 Deze verzekeringen ontbreken veelal in bestaande NP-regelingen op risicobasis. Ten opzichte van deze regelingen verbetert de NP-dekking dus in de Wtp.

Het wetsvoorstel gaat ervan uit dat de kosten van de vrijwillige voortzetting van de NP-risicoverzekering gefinancierd worden uit het al opgebouwde pensioenvermogen van de ex-werknemer.⁴² We veronderstellen daarbij dat de individuele kostendekkende premie⁴³ voor extra NP-risicodekking in rekening wordt gebracht. Een belangrijke overweging voor een voormalige werknemer om de NP-verzekering al dan niet voort te zetten zal zijn in welke mate dit leidt tot een lager ouderdomspensioen.^{44, 45}

Wij gaan er daarbij van uit dat de NP-uitkering de fiscaal maximale fractie van het salaris is en diensttijdafhankelijk is. In figuur 1 wordt allereerst de procentuele verlaging van het ouderdomspensioen weergegeven voor een deelnemer (deelnemer 1) die tot de leeftijd op de horizontale as steeds een inkomen van 50.000 euro per jaar heeft. Vanaf die leeftijd tot aan de pensioendatum kiest deze deelnemer voor vrijwillige voortzetting van de NP-risicoverzekering, bekostigd uit het opgebouwde OP-vermogen. In figuur 1 is de NP-uitkering het fiscale maximum. De figuur laat zien dat bij vrijwillige voortzetting vanaf een leeftijd van 40 jaar er een ongeveer 40 procent lagere OP-uitkering resteert. Bij vrijwillige voortzetting vanaf 55-jarige leeftijd daalt dit percentage naar 13 procent. Voor de oudste werknemers voor wie de vrijwillige voortzetting wellicht primair bedoeld is, zijn de effecten op latere uitkeringen klein.

Een deelnemer die slechts in de helft van de jaren pensioen heeft opgebouwd, heeft door de vrijwillige voortzetting een twee keer zo grote daling van de OP-uitkering (figuur 1, deelnemer 2). In dat geval is ook de NP-risico-uitkering hoger dan de OP-uitkering, omdat niet steeds pensioen is opgebouwd.⁴⁶ Voor lagere inkomens is vrijwillige voortzetting van de NP-risicoverzekering relatief duur, omdat in het wetsvoorstel geen franchise is ingebouwd (zie ook tabel 1). Voortzetting van de NP-verzekering heeft dan ook meer effect op de hoogte van het OP van deelnemer 3 (steeds inkomen 20.000 euro per jaar) dan voor deelnemer 1. Voor 55-jarigen gaat het bijvoorbeeld om een daling van 37,5 procent (t.o.v. 13%), terwijl de volledige

42 Eerder is ook wel geopperd de kosten rechtstreeks te factureren aan de deelnemer.

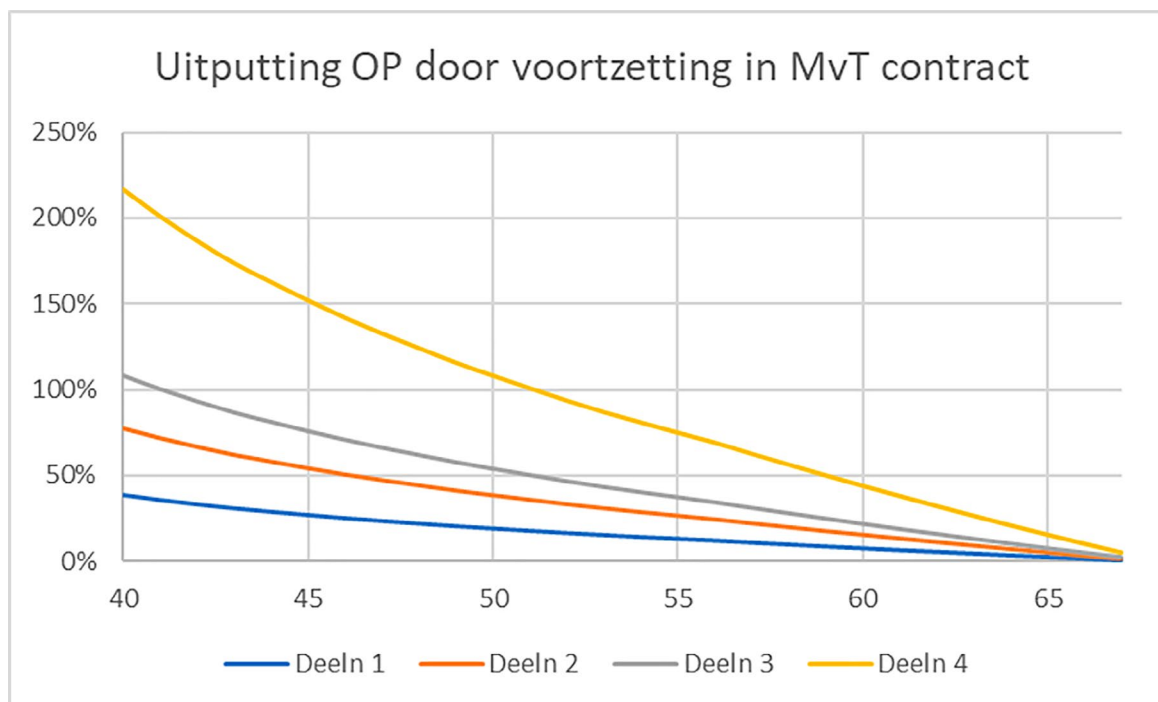
43 Zie tabel 1 voor enkele voorbeelden. Voor de vrijwillige voortzetting wordt een premie in euro's in rekening gebracht, dus ongeacht de pensioengrondslag op het moment van premiebetaling na verlaten van het pensioenfonds.

44 Uiteraard is er alleen ouderdomspensioen als de ex-deelnemer niet overlijdt voor de pensioendatum.

45 Het nabestaandenpensioen bij overlijden na de pensioendatum daalt met hetzelfde percentage als er een gezamenlijk OP/NP-vermogen is.

46 Voortzetting met een lagere risicodekking zal hier vaak aantrekkelijker zijn. Dit is hier buiten beschouwing gelaten.

Figuur 1. Reductie in OP-uitkering door bekostigen vrijwillige voortzetting uit opgebouwd pensioenvermogen. Deelnemer 1: inkomen 50.000 euro per jaar en steeds opgebouwd tot leeftijd op de horizontale as. Deelnemer 2: idem, maar opgebouwd in helft van de jaren tot die leeftijd. Deelnemer 3 en 4: analoog maar inkomensniveau 20.000 euro per jaar. NP-dekking fiscaal maximaal.

voortzetting vanaf 40-jarige leeftijd niet bekostigd kan worden uit het opgebouwd pensioenvermogen – het effect op de OP-uitkering zou meer dan 100 procent zijn. Deelnemer 4 bouwt de helft van het aantal jaren pensioen op met een inkomen van 20.000 euro per jaar. Voortzetting vanaf de leeftijd van 55 jaar betekent dat zelfs 75 procent van het OP-pensioen verdamppt.⁴⁷

⁴⁷ Voor een eerdere inschatting van het effect van voortzetting op de resterende OP/NP-uitkering, zie Lutjens en Kapelle (2021), tabel 1.

6. Uitkeringseffecten en kostendekkende premie bij alternatieve vormgeving van het nieuwe partnerpensioen

In de vorige paragrafen hebben we gekeken naar de uitkeringseffecten van de in de Wtp voorgestelde inrichting van het nieuwe partnerpensioen. Hierin is onder andere aandacht gevraagd voor i) het verschil in NP-uitkering bij overlijden rond de pensioendatum en ii) het risico van onverzekerd overlijden en de mogelijkheden en kosten van voortzetting van de NP-risicoverzekering.

Een alternatieve vormgeving, waarvoor in de voorliggende wetgeving niet is gekozen, is om opgebouwd NP-vermogen niet te laten vervallen bij onverzekerd overlijden.⁴⁸ In deze paragraaf bezien we twee varianten van deze alternatieve vormgeving die we aanduiden als uitkeringsknip en de saldomethode.⁴⁹ We kijken daarbij naar de uitkeringseffecten en de kostendekkende premie.

Uitkeringsknip

Deze variant is door vakcentrale VCP voorgesteld in *Rauwe randjes nieuw nabestaandenpensioen vragen om oplossing*. Anders dan in het wetsvoorstel is de NP-uitkering op opbouwbasis vanaf de AOW-datum van de nabestaande (of van de overleden deelnemer als die reeds met pensioen was). Hierdoor ontstaat er, bij overlijden van de deelnemer voor de pensioendatum, een knip in de hoogte van de uitkering op de pensioendatum van de nabestaande. Zo krijgt een nabestaande van een werknemer tot aan de AOW-datum een vast percentage van het gehele pensioengevende salaris op basis van de NP-risicodekking. Na de pensioendatum van de nabestaande komt de NP-opbouw voor de nabestaande tot uitkering (ongeacht of de deelnemer nog verzekerd was op het moment van overlijden). Een tweede element van het voorstel is dat toekomstige NP-opbouw tot AOW-datum (van de overleden deelnemer) wordt verzekerd (als aanvulling tot 'bereikbaar pensioen'). Gemiste NP-opbouw uit het verleden wordt niet gedekt.

48 De hoogte van de opgebouwde NP-uitkering is bij overlijden voor de pensioendatum geen leeftijdsafhankelijke fractie van het inkomen. In de kabinetsreactie op vragen vanuit de Tweede Kamer (mei 2022) wordt de daardoor afnemende uniformiteit als belangrijkste overweging genoemd om deze contracten niet toe te staan. De NP-risicodekking zal echter sowieso verschillen tussen fondsen waardoor er al geen sprake is van uniformiteit (wel van standaardisering). Daarnaast is een aanvullende risicoverzekering denkbaar die aanvult tot een bepaald percentage van het loon ('saldomethode'). Uiteindelijk is het een politieke vraag of de gewenste uniformiteit al dan niet zwaarder moet wegen dan het vervallen van opgebouwd NP-vermogen bij overlijden voor pensioendatum.

49 Zie *De 5 meest gedenkwaardige stelregels in relatie tot partnerpensioen – WTW (wtwco.com)*

Aandachtspunt 6: denkbaar is ook een regeling met NP-uitkering na de pensioendatum, ook bij onverzekerd overlijden

In deze variant is bij overlijden na de pensioendatum eenzelfde NP-uitkering als in het Wtp-voorstel. Bij verzekerd overlijden voor de pensioendatum is er een NP-uitkering van 50 procent van het pensioengevend salaris tot de AOW-datum (van de nabestaande) en naar verwachting 50 procent van de pensioengrondslag na de AOW-datum (van de nabestaande). Deze NP-uitkering wordt bekostigd uit het opgebouwde NP-vermogen en een extra NP-risicoverzekering voor de aanvulling naar het bereikbaar pensioen. Bij onverzekerd overlijden moet de nabestaande wachten op de AOW-datum totdat een NP-uitkering (en AOW-uitkering) wordt ontvangen, maar wordt het opgebouwde NP-vermogen daarvoor (anders dan in de Wtp-voorstellen) wel ingezet, ook bij onverzekerd overlijden.

Een andere eigenschap van deze variant is – anders dan de MvT-variant – dat de NP-uitkering niet afhangt van overlijden net voor of net na de pensioendatum. Als er weinig NP-opbouw is bij overlijden voor de pensioendatum, dan wordt de NP-uitkering op de AOW-datum van de deelnemer sterk verlaagd, maar merk op dat er op dat moment wel een AOW-uitkering bijkomt. De NP-uitkering kan daardoor lager uitvallen dan in de beide MvT-varianten.

Saldomethode

Aandachtspunt 7: denkbaar is ook een NP-uitkering vanaf overlijdensdatum, ook bij onverzekerd overlijden

In deze verdergaande variant wordt het opgebouwde NP-vermogen direct aangewend bij overlijden voor pensioendatum voor NP-uitkering, ook bij onverzekerd overlijden.⁵⁰ Met een aanvullende NP-risicoverzekering wordt de NP-uitkering tot AOW-datum van de nabestaande opgehoogd naar de NP-uitkering in het wetsvoorstel.

Uitkeringseffecten

Tabel 5 presenteert de uitkeringseffecten van de vijf genoemde NP-regelingen. Er is uitgegaan van een inkomensniveau van 50.000 euro per jaar. Tabel 5 is dus een uitbreiding van Tabel 1B. Niet alleen worden ook de uitkeringseffecten van de varianten

⁵⁰ Merk op dat de premie van jaar tot jaar fluctueert door eerdere opbouw en door beleggingsrendementen.

Tabel 5. Hoogte NP-uitkering voor vijf NP-regelingen. Fiscaal maximale uitkering bij inkomen 50.000 euro per jaar.

		Uitk reg	MvT	MvT overbr	Uitkeringsknip	Saldo methode
	Verzekerd overlijden voor pensioendaum					
A	Uitkering tot pensioenleeftijd	17500	25000	25000	25000	25000
B	Uitkering vanaf pensioenleeftijd	17500	25000	17500	17500	17500
	Overlijden na pensioendatum					
C	Uitkering	17500	17500	17500	17500	17500
	Onverzekerd overlijden op 57-jarige leeftijd					
D	Uitkering tot pensioenleeftijd	13593	0	0	0	13593
E	Uitkering vanaf pensioenleeftijd	13593	0	0	13593	13593

'uitkeringsknip' en 'saldomethode' in beeld gebracht, ook het uitkeringseffect van onverzekerd overlijden wordt meegenomen (in rij D en E).⁵¹

De varianten 'uitkeringsknip' en 'saldomethode' zijn zo vormgegeven dat deze bij overlijden na pensioendatum of verzekerd overlijden voor de pensioendatum dezelfde verwachte uitkering geven als de MvT-variant waarin een overbruggingspensioen is ingebouwd (rij A, B en C in tabel 5).

Bij onverzekerd overlijden ontstaan verschillen tussen de eerdere varianten en de nieuwe varianten (dus na afloop van voortzetting risicodekking). Zoals rij D en E laten zien is er in beide MvT-varianten geen NP-uitkering bij onverzekerd overlijden (zie ook par. 4).

Met de uitkeringsknip is die er wel, maar pas als de nabestaande de AOW-datum bereikt. Dit is moeilijk uitlegbaar als de deelnemer jong overlijdt, de nabestaande decennia moet wachten op de eerste NP-uitkering en deze ontvangt zodra ook een AOW-uitkering wordt uitgekeerd. In de tussentijd kan de nabestaande een nieuwe partner hebben of inkomensmaatregelen hebben getroffen, waardoor de NP-uitkering niet meer nodig is.

Bij de saldomethode is er al wel meteen een NP-uitkering bij onverzekerd overlijden. De hoogte van de NP-uitkering hangt, net als in de huidige uitkeringsregeling, af van het opgebouwde NP-vermogen.⁵² In regel D en E in tabel 5 gaan we uit van onverzekerd overlijden van een ex-werknemer die vanaf 25-jarige leeftijd tot en met

51 Er is steeds uitgegaan van volledige pensioenopbouw en het behalen van beleggingsrendementen conform de verwachting.

Tabel 6. *Individuele kostendekkende NP-premie voor vijf NP-regelingen. Inkomen 50.000 euro per jaar. Zie appendix B voor overige aannames.*

	Uitk reg	MvT	MvT overbrugging	Uitkeringsknip	Saldo methode
NP Opbouwpremie	3,9%	2,4%	2,4%	3,4%	3,9%
Totale NP premie per leeftijd					
25	5,1%	4,1%	4,0%	5,0%	5,5%
45	5,0%	5,5%	5,1%	5,7%	5,5%
65	4,2%	12,2%	9,7%	5,1%	4,6%

57-jarige leeftijd als werknemer in dienst was. Bij een inkomen van 50.000 euro per jaar bedraagt de levenslange NP-uitkering 13.593 euro. Door de lange werkzame periode bedraagt de NP-uitkering 80 procent van de geambieerde NP-uitkering.

Individuele kostendekkende premies

De individuele kostendekkende premie bij een inkomen van 50.000 euro per jaar is voor elk van de genoemde NP-regelingen te vinden in tabel 6. Daarin is ook de leeftijdsonafhankelijke premie voor NP-opbouw meegenomen. Tabel 7 bevat de kostendekkende premie voor de vier in paragraaf 4 beschreven collectieven.

De eerste drie kolommen van tabel 6 bevatten informatie die ook uit tabel 2 en 3 kan worden afgeleid: de in de Wtp voorgestelde NP-regelingen zijn duurder dan bestaande regelingen op opbouwbasis.⁵² De vierde en vijfde kolom van tabel 6 tonen de benodigde premie voor de beide varianten waarbij het opgebouwde NP-vermogen niet vervalt bij onverzekerd overlijden. Deze twee varianten kennen

52 In de saldomethode wordt bij overlijden voor de pensioendatum de al opgebouwde NP-uitkering aangevuld met het bedrag dat nodig is om op dezelfde NP-uitkering uit te komen als in de MvT-variant, namelijk tot 50 procent van het laatste loon – indien 50 procent zonder aanvulling nog niet wordt behaald. De hoogte van de risicoverzekering die nodig is – en dus ook de kosten daarvan – verschilt per deelnemer en zal afhangen van het arbeidsverleden en van eerder behaalde rendementen. Uitvoerders zullen die informatie maar zo niet hebben. Dat zou via betere gegevensuitwisseling moeten worden opgelost.

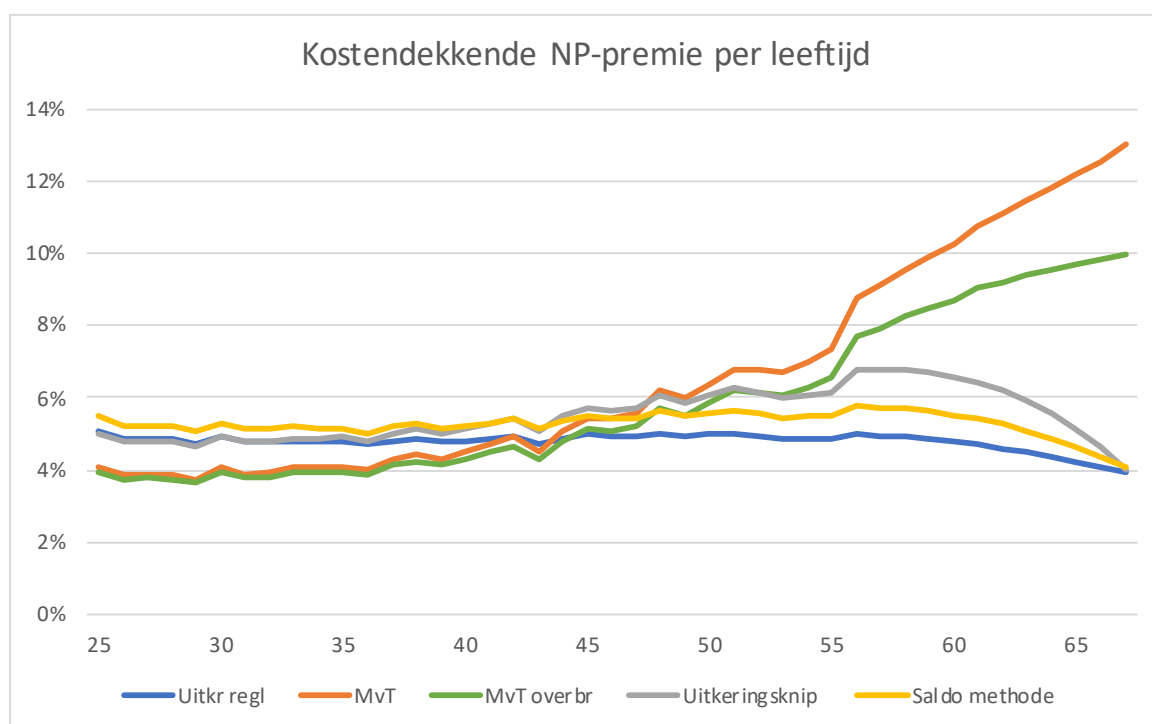
53 Aangetoond kan worden dat i) de MvT-variant duurder is dan de huidige uitkeringsregeling voor alle inkomensniveaus, en ii) in sterkere mate bij lagere inkomens.

een hogere kostendekkende NP-opbouwpremie⁵⁴ ten opzichte van het MvT-voorstel, omdat het opgebouwde NP-vermogen niet (of minder vaak) vrijvalt door overlijden voor de pensioendatum. De hogere NP-opbouwpremie gaat voor oudere deelnemers samen met een lagere totale NP-premie, doordat naar verwachting op die leeftijd al meer NP-vermogen is opgebouwd.⁵⁵ Hierdoor is voor de 65-jarigen de verwachte NP-uitkering zowel bij overlijden na de pensioendatum als bij (verzekerd en onverzekerd) overlijden voor de pensioendatum voor de saldomethode minimaal zo hoog als in de MvT-variant met overbruggingspensioen (zie tabel 5), terwijl de kostendekkende NP-premie lager is.⁵⁶ De verklaring hiervoor zit in het grotere beleggingsrisico als gevolg van de hogere NP-opbouwpremie.⁵⁷ Merk op dat het niet zinvol is te kiezen tussen pensioenregelingen op basis van alleen de verwachte uitkering en de kostendekkende premie. Ook de verschillen in beleggingsrisico zouden bij die keuze betrokken moeten worden. Nadere analyse van de doorwerking van het beleggingsrisico is een relevant onderwerp voor vervolgonderzoek.

De solidariteit die van alleenstaanden wordt gevraagd, wordt bepaald door de premie voor de NP-risicoverzekering en niet door de NP-opbouwpremie (mits een volledige uitruil van NP voor OP is toegestaan). Bij overlijden van alleenstaanden ontstaat immers geen NP-uitkering. De NP-risicopremie is uit tabel 6 te bepalen als het verschil tussen de totale NP-premie en de NP-opbouwpremie.

- 54 Merk op dat het veronderstelde vlakke loonprofiel leidt tot een overschatting van de cumulatieve NP-opbouw ten opzichte van de hoogte van de NP-risico-uitkering op dezelfde leeftijd. Wellicht is hierdoor het verschil in kostendekkende premies van beide varianten met de eerdere varianten wat overschat.
- 55 Merk op dat de NP-risicopremie afhankelijk is van behaalde beleggingsrendementen. De genoemde getallen zijn onder de veronderstelling dat de verwachte rendementen zijn behaald.
- 56 Een soortgelijk argument verklaart waarom de premie voor de saldomethode voor een 45-jarige lager is dan voor de uitkeringsknip.
- 57 Tabel 6 laat bijvoorbeeld zien dat de opbouwpremie bij MvT met overbrugging lager is dan bij de saldomethode (2,4% versus 3,9%). Bij de saldomethode valt namelijk geen vermogen toe aan de deelnemer door overlijden voor de pensioendatum van andere deelnemers. Om naar verwachting (dus als verwachte beleggingsrendementen precies behaald worden) op pensioendatum op voldoende NP-vermogen uit te komen, is dus een hogere opbouwpremie nodig. De risicopremie is lager met de saldomethode dan in de MvT-varianten. De lagere NP-premie van de saldomethode vertekent echter, want weliswaar is de premie op het verwachte pad bij de saldomethode lager en hebben beide regelingen dezelfde verwachte NP-uitkering, een adequate vergelijking vereist ook informatie over de verschillen in risico in de NP-risicopremie. Daarop gaan we in dit paper niet in.

Figuur 2. Kostendeekkende NP-premie (% pensioengrondslag, som risico- en opbouw-basis). Inkomen 50.000 euro/jaar voor vijf NP-varianten.

Aandachtspunt 8: naast een effect van het pensioengevend loon is er ook een leeftijdseffect in individuele kostendeekkende premie, met name bij de MvT-varianten.

Tabel 6 (en eerder tabel 2 en 3) laat zien dat de NP-risicopremie sterk leeftijdsafhankelijk is. Figuur 2 illustreert dit meer in detail bij dezelfde aannames (ook hier bij inkomen 50.000). De figuur laat zien dat de kosten voor de MvT-variant en de MvT-variant met ingebouwd overbruggingspensioen met name kort voor de pensioendatum sterk oplopen als gevolg van de hoge uitkeringen na de pensioendatum. Dit werkt uiteraard door in de uitholling van het OP-vermogen bij voortzetting van de verzekering (paragraaf 5), maar ook in de arbeidskosten van oudere werknemers. Merk daarbij op dat de premie voor ouderdomspensioen en voor NP-opbouw in de MvT leeftijdsonafhankelijk zijn. Een van de argumenten hierbij is dat oudere werknemers dan aantrekkelijker blijven voor de werkgever dan bij leeftijdsonafhankelijke opbouw. De premie voor de NP-risicoverzekering kan niettemin wel leeftijdsafhankelijk zijn. Als gekozen wordt voor een uniforme premie is sprake van solidariteit binnen het fonds van jongere naar oudere werknemers. Figuur 2 laat ook zien dat voor uitkeringsknip en saldometode de kosten van de NP-voorziening juist licht dalen

Tabel 7. Kostendeckende NP-premie voor vijf NP-regelingen voor vier bestandssamenstellingen van het collectief.

	Uitk reg	MvT	MvT met overbr	Uitkeringsknip	Saldo methode
Grijs en hoog	4,7%	7,3%	6,6%	5,5%	5,1%
Grijs en laag	4,7%	8,7%	7,1%	6,1%	5,7%
Groen en hoog	4,8%	5,7%	5,3%	5,3%	5,2%
Groen en laag	4,8%	6,8%	5,9%	5,8%	5,6%

naarmate de deelnemer de pensioendatum nadert. De oorzaak is de kortere periode waarover het ingebouwde bereikbaar-pensioen-mechanisme doorwerkt.

Kostendeckende premies voor het collectief

Tabel 7 vermeldt de implicaties van de in tabel 6 en figuur 2 gerapporteerde individuele kostendeckende premie voor de collectieve kostendeckende premie.

Tabel 7 laat zien dat de kostendeckende NP-premie het hoogst is voor een grijs fonds met lage inkomens.⁵⁸ Dat is een logisch gevolg van de individuele kostendeckende premies in tabel 6. Opvallend is evenwel dat de verschillen tussen een grijs en groen fonds minder groot zijn dan tabel 6 op het eerste gezicht suggereert. Dit komt doordat de kostendeckende NP-premie voor een aantal varianten sterk oploopt op leeftijden kort voor de pensioendatum, zoals figuur 2 laat zien. Bijvoorbeeld voor leeftijd 55 is deze veel lager dan de uitkomst voor leeftijd 65 in tabel 6 suggereert.

In tabel 7 speelt naast een leeftijdseffect ook een inkomenseffect. Tabel 2 en 3 laten zien dat de individuele kostendeckende NP-premie voor lage inkomens aanzienlijk hoger is dan voor hoge inkomens. Toch is ook het verschil in kostendeckende premie tussen de genoemde fondsen met lage en hoge inkomens beperkt. De oorzaak daarvan is dat de kostendeckende premie voor het fonds een naar de pensioengrondslag gewogen gemiddelde is (zie appendix B). De individuele kostendeckende premie van de hogere inkomens domineren dus voor het fondspercentage.

58 Wij wijzen er nogmaals op dat het vergelijken van pensioenregelingen op basis van alleen de (steeds gelijke) verwachte uitkering en de kostendeckende premie onvolledig is, vanwege het verschil in risico in de NP-premie. In deze tabel is dus met name de vergelijking tussen rijen relevant, niet zozeer die tussen kolommen.

Tabel 7 laat zien dat het inbouwen van een overbruggingspensioen in de MvT-variant voor elk van de fondssamenstellingen grofweg 0,5 tot 1,5 procentpunt reductie van de kostendeekkende NP-premie op fondsniveau betekent. Ook hier hebben de beide varianten waarbij ook bij onverzekerd overlijden een NP-uitkering is, een iets lagere kostendeekkende premie.

7. Conclusies

In dit paper hebben we de uitkerings- en premie-effecten van het nieuwe gestandaardiseerde nabestaandenpensioen onder de loep genomen, zoals voorgesteld als onderdeel van de Wtp. Belangrijke aandachtspunten betreffen i) de hogere kosten van een fiscaal maximaal NP-pensioen, ii) het risico op het vervallen van het voor nabestaandenpensioen opgebouwd vermogen bij onverzekerd overlijden, iii) de effecten van een keuze voor vrijwillige voortzetting en iv) de verschillen in levenslange NP-uitkering die kunnen optreden bij overlijden net voor of net na de pensioendatum. Een nadere duiding daarvan is te vinden in de beleidssamenvatting die we aan het begin van dit paper, nog voor de inleiding, hebben opgenomen.

De gerapporteerde numerieke resultaten zijn uiteraard gevoelig voor de gemaakte veronderstellingen. De veronderstellingen zijn beschreven in appendix A. Een indicatie van de gevoeligheid van de kostendeekkende premies daarvoor is te vinden in appendix B.

Een aantal belangrijke vragen wordt in dit paper niet aan de orde gesteld en zou in vervolgonderzoek aan de orde kunnen komen. Een eerste daarvan is de vraag naar de doorwerking van te nemen beleggingsrisico's in de NP-uitkeringen en eventueel de NP-premie. In het bijzonder zou nader onderzocht dienen te worden hoe groot de verschillen in NP-uitkering bij overlijden kort voor en kort na de pensioendatum kunnen worden. Een gerelateerde vraag is hoe de varianten in te richten voor de optimale afweging tussen de gewenste uitlegbaarheid en transparantie en het beperken van verschillen in NP-uitkering bij overlijden net voor of net na de pensioendatum. Ook vragen rond de transitie van het nabestaandenpensioen naar de 'nieuwe wereld' zijn buiten beschouwing gelaten.

De voorgestelde invulling van de NP-regeling kan om drie redenen leiden tot zogenaamde dubbele dekking. Ten eerste kan dat in het wetsvoorstel het geval zijn door overlijden binnen drie maanden na vertrek bij een vorige werkgever, terwijl men al een nieuwe werkgever had gevonden. Ook kan er sprake zijn van vrijwillige voortzetting van de verzekering na vertrek bij een vorige werkgever, terwijl er ook een dekking is bij de huidige werkgever. Een derde voorbeeld is het geval waarin zowel de voor de transitie opgebouwde rechten⁵⁹ als ook de NP-risicoverzekering na de transitie leidt tot een (levenslange) NP-uitkering. Onduidelijk is hoe vaak er (te) hoge NP-uitkeringen kunnen ontstaan die zelfs hoger zijn dan het inkomen voor

59 De conceptwet geeft aan dat deze geëerbiedigd worden. Onduidelijk is evenwel hoe dat precies wordt ingevuld.

overlijden, in hoeverre dit nadelige effecten heeft op de arbeidsparticipatie en in hoeverre dit ten koste gaat van het draagvlak voor het pensioenstelsel. Ook andere transitievragen, zoals de vraag of en hoe NP-aanspraken in te varen, zijn in dit paper buiten beschouwing gelaten. Al deze vragen zouden in vervolgonderzoek aan de orde kunnen komen.

Appendix A: Technische verantwoording

In deze appendix bespreken we de precieze vormgeving van de besproken NP-regelingen en de manier waarop de kostendekkende premies zijn bepaald.

Definieer:

$q_{a+\tau a}$	sterftekans deelnemer op leeftijd $a + \tau$, gegeven bereiken leeftijd a .
$P_{a+\tau a}$	kans bereiken leeftijd $a + \tau$, gegeven dat leeftijd a is bereikt.
r_τ	discontovoet horizon τ op jaarbasis, desgewenst verminderd met toekomstige inflatie.
$c_{a,m,M}$	kostprijs voor 1 euro NP-uitkering per jaar (accenten geven partnervariabelen weer): * gemeten op leeftijd a en partnerleeftijd a' * dekking bij overlijden tussen horizon m en M * bij overlijden in periode $\tau \leq M'$: uitkering tussen horizon $\max(\tau, m')$ en M'

Er geldt:

$$c_{a,m,M} = \sum_{\tau=m}^M q_{a+\tau|a} \sum_{\tau'=\max(\tau,m')}^{M'} \frac{P'_{a'+\tau'|a'}}{(1+r_{\tau'})^{\tau'}}$$

pg_a	premiegrondslag in euro's op leeftijd a
ug_a	uitkeringsgrondslag in euro's op leeftijd a
p_a	kostendekkend premiepercentage op leeftijd a
t	beoogde hoogte NP-uitkering (als fractie van de uitkeringsgrondslag)

In de varianten zijn drie basissoorten NP:

1. NP-risicoverzekering voor toekomstige NP-opbouw
2. NP-risicoverzekering voor huidig pensioengevend loon
3. NP-opbouw

Voor iedere NP-basissoort volgt het kostendekkende premiepercentage p_a uit de identiteit 'ingekochte NP-uitkering met totale premie-inleg = beoogde bedrag NP-uitkering':

$$\sum_{a \in A} \frac{p_a p g_a}{c_{a,m,M}} = \frac{t}{|A|} \sum_{a \in A} u g_a$$

- NP-risicopremie: voor een NP-risicoverzekering geldt op iedere afzonderlijke leeftijd $A = \{a\}$:

$$p_a^{\text{ris}} = c_{a,m,M} t \frac{ug_a}{pg_a}$$

en vanwege $m = M = m' = 0$,

$$c_{a,m,M} = q_{a|a} \sum_{\tau'=0}^{M'} \frac{P'_{a'+\tau'|a'}}{(1+r_{\tau'})^{\tau'}}$$

- (Vlakke) NP-opbouwpremie: in het nieuwe pensioenstelsel is de fiscale premiebegrenzing van de NP-opbouwpremie voor iedere leeftijd hetzelfde. Hierdoor ligt het voor de hand dat ook de NP-opbouwpremie leeftijdsonafhankelijk is ('vlak'). Neem aan dat de (reële) pensioengrondslag per leeftijd (dus inclusief arbeidsparticipatie) bekend is, ook voor toekomstige leeftijden. Voor de NP-opbouw is het premiepercentage leeftijdsonafhankelijk $p_a^{\text{opb}} \equiv p^{\text{opb}}$, zodat

$$p^{\text{opb}} = \frac{t \sum_{a \in A_{\text{opb}}} ug_a}{|A_{\text{opb}}| \sum_{a \in A_{\text{opb}}} \frac{pg_a}{c_{a,m,M}}}$$

waarbij vanwege de levenslange dekking en levenslange uitkering ($M = M' = \infty$)

$$c_{a,m,M} = \sum_{\tau=m}^{\infty} q_{a+\tau|a} \sum_{\tau'=\max(\tau,m')}^{\infty} \frac{P'_{a'+\tau'|a'}}{(1+r_{\tau'})^{\tau'}}$$

De NP-opbouwkostprijs $c_{a,m,M}$ is dus de som van verdisconteerde NP-risicoverzekeringkostprijzen. Inderdaad is 1 euro NP-opbouw te interpreteren als een bundel NP-risicoverzekeringen die ieder op een verschillende sterfteleeftijd het overlijdensrisico dekt ter waarde van 1 euro. De sterfte- en overlevingskansen zijn daarbij steeds conditioneel op het bereiken van de huidige leeftijden a en a' .

- Dekking tot bereikbaar pensioen: het bereikbaar pensioen is de bestaande NP-opbouw en – in geval van sterfte op leeftijd a voor pensionering – daarbij opgeteld de geschatte gemiste toekomstige NP-opbouw van leeftijd a tot de pensioenrekenleeftijd, dus over de periode dat de deelnemer anders

nog NP-opbouwpremie zou hebben ingelegd. De (geschatte) toekomstige NP-opbouw $np_{a+\tau|a}^{\text{opb}}$ op leeftijd $a + \tau$ is gebaseerd op het huidige opbouwpremiepercentage p_a^{opb} (indien van toepassing het vlakke NP-opbouwpercentage p^{opb}), de huidige en toekomstige premiegrondslag $pg_{\bar{a}}$ en de huidige kostprijs $c_{a+\tau, \mathbf{m}, \mathbf{M}}$ voor 1 euro pensioenopbouw op leeftijd $a + \tau$:

$$np_{a+\tau|a}^{\text{opb}} = \frac{p_a^{\text{opb}} pg_a}{c_{a+\tau, \mathbf{m}, \mathbf{M}}}$$

De geschatte toekomstige opbouw (euro/jaar) is gebaseerd op de gewogen som:⁶⁰

$$np_{a+1, \text{AOW}-1|a} = \sum_{\bar{a}=a+1}^{\text{AOW}-1} np_{\bar{a}'|a}^{\text{opb}} = pg_a \sum_{\bar{a}=a+1}^{\text{AOW}-1} \frac{p_{\bar{a}}^{\text{opb}}}{c_{\bar{a}, \mathbf{m}, \mathbf{M}}}.$$

Het kostendekkende premiepercentage voor het bereikbaar pensioen is die van een NP-risicoverzekering op de toekomstige NP-opbouw. Het premiepercentage is

$$\tilde{p}_a^{\text{ber}} = \frac{p_a^{\text{ris}}}{pg_a} np_{a+1, \text{AOW}-1|a} = p_a^{\text{ris}} \sum_{\bar{a}=a+1}^{\text{AOW}-1} \frac{p_{\bar{a}}^{\text{opb}}}{c_{\bar{a}, \mathbf{m}, \mathbf{M}}}.$$

Met vervroegde opname van OP-opbouw is er een actuariële korting, omdat er dan langer OP-uitkeringen worden uitgekeerd. Eenzelfde principe geldt echter *niet* voor NP-opbouw.

De standaard veronderstellingen bij de berekeningen in de hoofdtekst:

- deelnemer en partner even oud
- uniseks sterfttekans: 50/50 procent man/vrouw op 25-jarige leeftijd, daarna geleidelijk iets meer vrouwen door verschillen in sterfttekans
- inkomensniveau van deelnemer blijft gedurende hele carrière gelijk
- fiscaal maximale dekking (alles 50 procent)
- reële disconteringsvoet 1,5 procent⁶¹

60 Aangenomen is dat de nominale premiegrondslag pg_a^{opb} hetzelfde blijft in de toekomst.

61 Anders gezegd: we veronderstellen dat het verwachte reëel rendement op het beleggingsbeleid 1,5 procent is en dat als dit verwachte rendement gerealiseerd wordt, de ambitie van de regeling daarmee precies wordt waargemaakt.

Technische specificatie varianten per NP-basissoort

		Huidige uitkeringsregeling	MvT	Uitkeringsknip	Saldomethode	
NP-risicoverzekering	M	start dekking		0	0	0
	M	einde dekking		0	0	0
	m'	eerste uitbetaling		0	0	0
	M'	laatste uitbetaling		AOW-leeftijd nabestaande* $- a' - 1$	AOW-leeftijd nabestaande* $- a' - 1$	AOW-leeftijd nabestaande* $- a' - 1$
	T	uitkeringsfractie van grondslag		50%	50%	50% - NP-opbouwuitk.
	A	leeftijden waarover premie kostendekkend		$\{a\}$	$\{a\}$	$\{a\}$
	pg_a	premiegrondslag		$w_a - f_a$	$w_a - f_a$	$w_a - f_a$
	ug_a	uitkeringsgrondslag		w_a	w_a	w_a
NP-risicoverzekering ($M = \infty$: bereikbaar pensioen incl. toekomstige opbouw)		extra jaren vanwege bereikbaar pensioen	AOW-leeftijd deelnemer $- a$	0	AOW-leeftijd deelnemer $- a$	AOW-leeftijd deelnemer $- a$
	M	start dekking	0	0	0	0
	M	einde dekking	∞	0	∞	∞
	m'	eerste uitbetaling	0	AOW-leeftijd nabestaande* $- a'$	AOW-leeftijd nabestaande* $- a'$	AOW-leeftijd nabestaande* $- a'$
	M'	laatste uitbetaling	∞	∞	∞	∞
	t	uitkeringsfractie van grondslag	50%	50%	50%	50%
	A	leeftijden waarover premie kostendekkend	$\{a\}$	$\{a\}$	$\{a\}$	$\{a\}$
	ug_a	uitkeringsgrondslag	$w_a - f_a$	$w_a - x f_a^{**}$	$w_a - f_a$	$w_a - f_a$
NP-opbouw	m	start dekking	0	AOW-leeftijd deelnemer $- a$	0	0
	M	einde dekking	∞	∞	∞	∞
	m'	eerste uitbetaling	0	0	AOW-leeftijd nabestaande* $- a'$	0
	M'	laatste uitbetaling	∞	∞	∞	∞
	t	uitkeringsfractie van grondslag	50%	50%	50%	50%
	A	leeftijden waarover premie kostendekkend	gehele levensloop	gehele levensloop	gehele levensloop	gehele levensloop
	pg_a	premiegrondslag	$w_a - f_a$	$w_a - f_a$	$w_a - f_a$	$w_a - f_a$
	ug_a	uitkeringsgrondslag	$w_a - f_a$	$w_a - f_a$	$w_a - f_a$	$w_a - f_a$

* indien praktisch mogelijk AOW-leeftijd nabestaande, anders AOW-leeftijd van overleden deelnemer (vastgesteld op moment van overlijden).

** als $x = 0$ dan is de NP-risico-uitkering hetzelfde voor en na AOW-datum en maakt het totale inkomen een opwaartse sprong op AOW-datum (aangeduid als MvT-variant). Voor $x = 1$ ontstaat de MvT-variant met overbruggingspensioen.

f_a franchise, proportioneel met de deeltijdfactor (dus na schaling)

w_a pensioengevend loon (dus afgetopt brutoloon)

Tabel 8. Bestandsamenstelling naar leeftijd en inkomensniveau voor vier voorbeeldfondsen

Tabel 8A: Bestandssamenstelling fonds grijs en hoog					Tabel 8B: Bestandssamenstelling fonds grijs en laag				
ink/lft	25j	46j	67j		ink/lft	25j	46j	67j	
20000	18%	5%	1%	24%	20000	23%	20%	21%	64%
50000	9%	9%	14%	32%	50000	4%	4%	16%	24%
80000	1%	14%	29%	44%	80000	1%	4%	7%	12%
	28%	28%	44%	100%		28%	28%	44%	100%

Tabel 8C: Bestandssamenstelling fonds groen en hoog					Tabel 8D: Bestandssamenstelling fonds groen en laag				
ink/lft	25j	46j	67j		ink/lft	25j	46j	67j	
20000	17%	5%	2%	24%	20000	40%	15%	9%	64%
50000	21%	6%	5%	32%	50000	15%	5%	4%	24%
80000	19%	14%	11%	44%	80000	2%	5%	5%	12%
	57%	25%	18%	100%		57%	25%	18%	100%

Tenzij expliciet anders vermeld veronderstellen we dat elke deelnemer een partner heeft en fulltime werkt. Op de robuustheid van de hoogte van de kostendekkende premies voor de andere veronderstellingen wordt ingegaan in appendix B.

Bij het bepalen van de kostendekkende premie voor een collectief is uitgegaan van de bestandsamenstelling naar leeftijd en inkomen die te vinden zijn in tabel 8A t/m 8D. Vervolgens zijn deze lineair geïnterpoleerd om tot een bestandssamenstelling per leeftijd te komen.

Het kostendekkende premiepercentage op fondsniveau is het gemiddelde individuele kostendekkende premiepercentage p_i (gewogen naar premiegrondslag pg_j):

$$p = \frac{1}{\sum_j pg_j} \sum_i pg_i p_i$$

Omdat het premiepercentage p_i onder andere afhangt van leeftijd en (pensioengevend) loon, hangt de kostendekkende premie af van de bestandssamenstelling naar leeftijd en loon.

Appendix B: Kostendeekkende premie bij andere veronderstellingen

De kostendeekkende premies zijn berekend onder een groot aantal veronderstellingen die zijn beschreven in appendix A. In deze tweede appendix geven we een indruk van de gevoeligheid van de resultaten voor de meest bepalende veronderstellingen: het pensioengevend loon (paragraaf B.1), het veronderstelde reële verwachte rendement op beleggingen (B.2), het leeftijdsverschil tussen de partners (B.3), de man/vrouw-samenstelling van het deelnemersbestand (B.4), de deeltijdfactor (B.5) en de partnerfrequentie (B.6).

B.1 Effect pensioengevend salaris op kostendeekkende premie

Tabel 6 geeft de individuele kostendeekkende premie voor vijf NP-regelingen, uitgaande van een pensioengevend salaris van 50.000 euro per jaar. Tabel B1-6-1 en

Tabel B1-6-1. Individuele kostendeekkende premie uitgaand van een inkomen van 20.000 euro per jaar voor vijf NP-regelingen. Verder standaard veronderstellingen.

	Uitkr reg	MvT	MvT overbr	Uitkeringsknip	Saldo methode
25	5,1%	7,1%	6,4%	7,4%	7,9%
45	5,0%	11,0%	8,6%	9,2%	9,0%
65	4,2%	29,8%	12,4%	7,8%	7,3%

Tabel B1-6-2. Individuele kostendeekkende premie, uitgaande van een inkomen van 80.000 euro per jaar voor vijf NP-regelingen. Verder standaard veronderstellingen.

	Uitkr reg	MvT	MvT overbr	Uitkeringsknip	Saldo methode
25	5,1%	3,8%	3,8%	4,8%	5,3%
45	5,0%	5,0%	4,8%	5,4%	5,2%
65	4,2%	10,8%	9,5%	4,9%	4,4%

tabel B1-6-2 geven dezelfde informatie, uitgaande van respectievelijk een pensioengevend salaris van 20.000 euro per jaar en 80.000 euro per jaar.

Tabel B1-6-1 en tabel B1-6-2 laten andermaal zien dat de individuele kostendekkende premie bij lager pensioengevend salaris hoger ligt. De relatieve verhouding van de premie voor de verschillende NP-regelingen blijkt nauwelijks gevoelig te zijn voor het salarisoniveau.

B.2 Effect reëel verwacht rendement op kostendekkende premie

Een tweede bepalende factor voor de kostendekkende premie is het veronderstelde reëel verwachte rendement. Deze bepaalt de opbouwpremie die nodig is om de pensioenambitie bij overlijden na de pensioendatum te realiseren, maar ook het kapitaal dat wordt uitgekeerd door de risicoverzekeringen om de ambitie waar te maken bij overlijden voor de pensioendatum.

Tabel B2-6 geeft de individuele kostendekkende premie, uitgaande van de standaard veronderstellingen (waaronder het salarisoniveau van 50.000 euro) bij een reëel verwacht rendement van 0 procent. Tabel 6 in de hoofdtekst geeft de overeenkomstige uitkomsten bij een verwacht reëel rendement van 1,5 procent.

Tabel B2-6 laat zien in welke mate een lager verondersteld reëel verwacht rendement leidt tot hogere kostendekkende premies. In tabel B2-7 is hetzelfde resultaat af te lezen, maar nu vertaald naar de kostendekkende uniforme premie voor de vier eerder beschreven bestandssamenstellingen. Merk op dat de kostendekkende premie voor een groen collectief gevoeliger is dan voor een grijs collectief, vanwege de hogere duration.

Tabel B2-6. Individuele kostendekkende premie, uitgaande van reëel rendement 0 procent en een inkomen van 50.000 euro per jaar voor vijf NP-regelingen. Verder standaard veronderstellingen.

	Uitk reg	MvT	MvT overbrugging	Uitkeringsknip	Saldo methode
25	8,3%	7,0%	6,8%	8,4%	8,9%
45	8,2%	8,6%	8,0%	9,0%	8,8%
65	7,0%	16,1%	13,1%	8,0%	7,5%

Tabel B2-7. Kostendeekkende NP-premie voor vijf NP-regelingen voor vier bestands-samenstellingen van het collectief. Verwacht rendement 0 procent, verder standaard veronderstellingen.

	Uitkr reg	MvT	MvT overbr	Uitkeringsknip	Saldo methode
Grijs en hoog	7,8%	10,7%	9,7%	8,7%	8,3%
Grijs en laag	7,8%	12,4%	10,3%	9,3%	8,9%
Groen en hoog	7,9%	8,8%	8,2%	8,5%	8,4%
Groen en laag	10,1%	12,9%	11,4%	11,4%	11,2%

B.3 Effect leeftijdsverschil tussen partners op kostendeekkende premie

Ten slotte bezien we de gevoeligheid van de kostendeekkende premie voor de standaard veronderstelling dat beide partners even oud zijn. In tabel B3-6 en tabel B3-7 worden de kostendeekkende premies weergegeven, waarbij ervan uitgegaan is dat de partner drie jaar jonger is dan de deelnemer. Alle overige veronderstellingen zijn weer gelijk aan de eerder beschreven standaard veronderstellingen. Tabel B3-6 en B3-7 laten zien hoeveel hoger de kostendeekkende premie is bij jongere partners en dus ook welke solidariteit hier bij een uniforme premie wordt gevraagd. Het effect van een leeftijdsverschil met de partner is duidelijk zichtbaar (verschil in individuele

Tabel B3.6. Individuele kostendeekkend premie uitgaand van drie jaar jongere partner voor vijf NP regelingen. Verder standaardveronderstellingen.

	Uitkr regl	MvT	MvT met overbr	Uitkeringsknip	Saldo methode
25	6,1%	4,9%	4,8%	6,1%	6,5%
45	6,0%	6,4%	6,1%	6,9%	6,7%
65	5,2%	14,0%	11,6%	7,5%	6,1%

Tabel B3-7. Kostendeckende NP-premie voor vijf NP-regelingen voor vier bestands-samenstellingen van het collectief. Partner drie jaar jonger dan verzekerde, verder standaard veronderstellingen.

	Uitkr reg	MvT	MvT overbr	Uitkeringsknip	Saldo methode
Grijs en hoog	5,7%	8,6%	7,9%	7,1%	6,3%
Grijs en laag	5,7%	10,1%	8,5%	7,8%	7,0%
Groen en hoog	5,8%	6,8%	6,4%	6,6%	6,3%
Groen en laag	7,4%	10,1%	9,1%	9,1%	8,6%

kostendeckende premie van 1 tot 2 procentpunt), maar ook weer niet heel groot vergeleken met de eerder aangegeven doorwerking van leeftijd en salarisniveau.

B.4 Man/vrouw samenstelling deelnemersbestand

In alle eerdere resultaten is verondersteld dat 50 procent van de deelnemers vrouw is en 50 procent man. De werkelijke bestandssamenstelling kan daar uiteraard van verschillen. Tabel B4-7 geeft de kostendeckende premies voor de eerdergenoemde

Tabel B4-7. Kostendeckende NP-premie voor vijf NP-regelingen voor vier bestands-samenstellingen van het collectief. Man/vrouw-verhouding als aangegeven in eerste kolom, loon en bestandssamenstelling gelijk gewogen gemiddelde van vier eerdere samenstellingen, verder standaard veronderstellingen.

m/v	Uitkr reg	MvT	MvT overbr	Uitkeringsknip	Saldo methode
10% / 90%	3,3%	5,1%	4,4%	3,8%	3,7%
25% / 75%	4,0%	5,9%	5,2%	4,6%	4,4%
50% / 50%	5,0%	7,3%	6,5%	6,0%	5,7%
75% / 25%	6,1%	8,7%	7,8%	7,3%	6,9%
90% / 10%	6,7%	9,6%	8,6%	8,2%	7,6%

collectieven, uitgaande van de situatie waarin 10, 25, 50, 75 of 90 procent van de deelnemers man is. We veronderstellen ter vereenvoudiging dat de partner van de man een vrouw is en omgekeerd. Er is uitgegaan van een bestandssamenstelling die het ongewogen gemiddelde is van de vier eerder gebruikte bestandssamenstellingen.

Tabel B4-7 laat zien dat de kostendekkende premie hoger is bij veel mannelijke deelnemers. Dat is niet verrassend, aangezien mannen enerzijds eerder overlijden en anderzijds de partner langer leeft. Een vergelijking van een bestand met 10 procent mannen versus 10 procent vrouwen leidt grofweg tot een verdubbeling van de kostendekkende premie.

B.5 Effect deeltijdfactor op kostendekkende premie

Ook de veronderstelde deeltijdfactor werkt door in de kostendekkende premie. Tabel B5-6 en tabel B5-7 geven de kostendekkende premie weer, uitgaande van de standaard veronderstellingen, maar met een deeltijdsfactor van 70 procent. Gemakshalve is daarbij verondersteld dat de deeltijdfactor dezelfde is voor alle deelnemers en dus niet afhangt van leeftijd of salarisniveau. Tabel B5-6 en tabel B5-7 laten zien dat een lagere deeltijdfactor leidt tot een lagere kostendekkende premie, maar ook dat het effect van de deeltijdfactor niet heel groot is ten opzichte van de eerder beschreven determinanten van de kostendekkende premie.

Onderstaande tabellen laten zien dat een deeltijdsfactor leidt tot iets lagere kostendekkende premies.

Tabel B5 – 6. Individuele kostendekkende premie, uitgaande van deeltijdfactor 70 procent. Verder standaard veronderstellingen.

	Uitk reg	MvT	MvT overbrugging	Uitkeringsknip	Saldo methode
25	5,1%	3,9%	3,8%	4,8%	5,3%
45	5,0%	5,1%	4,8%	5,5%	5,3%
65	4,2%	11,0%	8,8%	5,0%	4,5%

Tabel B5 – 7. Kostendeckende NP-premie voor vijf NP-regelingen voor vier bestands-samenstellingen van het collectief. Deeltijdfactor 70 procent, verder standaard veronderstellingen.

	Uitkr regl	MvT	MvT met overbr	Uitkeringsknip	Saldomethode
Grijs en hoog	4,7%	6,9%	6,3%	5,5%	5,0%
Grijs en laag	4,7%	7,5%	6,2%	5,7%	5,3%
Groen en hoog	4,8%	5,4%	5,0%	5,2%	5,0%
Groen en laag	4,8%	6,0%	5,3%	5,4%	5,2%

Tabel B6–7. Kostendeckende NP-premie voor vijf NP-regelingen voor vier bestands-samenstellingen van het collectief. Partnerfrequentie 70 procent, verder standaard veronderstellingen.

	Uitkr rgl	MvT	MvT overbr	Uitkeringsknip	Saldomethode
Grijs en hoog	4,5%	5,9%	5,3%	4,9%	4,8%
Grijs en laag	4,5%	6,8%	5,7%	5,3%	5,1%
Groen en hoog	4,5%	4,7%	4,4%	4,7%	4,8%
Groen en laag	4,5%	5,5%	4,8%	5,1%	5,1%

B.6 Effect partnerfrequentie op kostendeckende premie

Tot slot kijken we naar de doorwerking van de partnerfrequentie op de kostendeckende premie. Zoals besproken in paragraaf 4 daalt de risicopremie als de partnerfrequentie lager is dan 100 procent en ook alleenstaanden die risicopremie betalen. De opbouwpremie verandert niet indien alleenstaanden opgebouwd NP-kapitaal kunnen omzetten in extra OP-inkomen. Tabel B6–7 geeft de kostendeckende premies uitgaand van een partnerfrequentie van 70 procent.⁶² Vergelijking met tabel 4 geeft

62 Verondersteld is dat de partnerfrequentie voor alle typen deelnemers dezelfde is en dus onafhankelijk van leeftijd en salarisniveau.

aan dat ook het effect van een andere partnerfrequentie op de totale kostendeckende premie niet heel groot is.

B.7 Concluderend

In deze appendix hebben we gekeken naar de mate waarin de in de hoofdtekst gerapporteerde kostendeckende premies veranderen als andere veronderstellingen worden gebruikt. De kostendeckende premie blijkt (grofweg) hoger te liggen als er sprake is van een lager loon, oudere deelnemers, een lager verwacht rendement, een jongere partner, een hoge deeltijdfactor en veel mannen en een hoge partnerfrequentie in een collectief.

OVERZICHT UITGAVEN IN DE DESIGN PAPER SERIE

- 1 Naar een nieuw pensioencontract (2011)
Lans Bovenberg en Casper van Ewijk
- 2 Langlevenrisico in collectieve pensioencontracten (2011)
Anja De Waegenaere, Alexander Paulis en Job Stigter
- 3 Bouwstenen voor nieuwe pensioencontracten en uitdagingen voor het toezicht daarop (2011)
Theo Nijman en Lans Bovenberg
- 4 European supervision of pension funds: purpose, scope and design (2011)
Niels Kortleve, Wilfried Mulder and Antoon Pelsser
- 5 Regulating pensions: Why the European Union matters (2011)
Ton van den Brink, Hans van Meerten and Sybe de Vries
- 6 The design of European supervision of pension funds (2012)
Dirk Broeders, Niels Kortleve, Antoon Pelsser and Jan-Willem Wijckmans
- 7 Hoe gevoelig is de uittredeleeftijd voor veranderingen in het pensioenstelsel? (2012)
Didier Fouarge, Andries de Grip en Raymond Montizaan
- 8 De inkomensverdeling en levensverwachting van ouderen (2012)
MARIKE KNOEF, ROB ALESSIE en ADRIAAN KALWIJ
- 9 Marktconsistente waardering van zachte pensioenrechten (2012)
Theo Nijman en Bas Werker
- 10 De RAM in het nieuwe pensioenakkoord (2012)
Frank de Jong en Peter Schotman
- 11 The longevity risk of the Dutch Actuarial Association's projection model (2012)
Frederik Peters, Wilma Nusselder and Johan Mackenbach
- 12 Het koppelen van pensioenleeftijd en pensioenaanspraken aan de levensverwachting (2012)
Anja De Waegenaere, Bertrand Melenberg en Tim Boonen
- 13 Impliciete en expliciete leeftijdsdifferentiatie in pensioencontracten (2013)
Roel Mehlkopf, Jan Bonenkamp, Casper van Ewijk, Harry ter Rele en Ed Westerhout
- 14 Hoofdlijnen Pensioenakkoord, juridisch begrepen (2013)
Mark Heemskerk, Bas de Jong en René Maatman
- 15 Different people, different choices: The influence of visual stimuli in communication on pension choice (2013)
Elisabeth Brügggen, Ingrid Rohde and Mijke van den Broeke
- 16 Herverdeling door pensioenregelingen (2013)
Jan Bonenkamp, Wilma Nusselder, Johan Mackenbach, Frederik Peters en Harry ter Rele
- 17 Guarantees and habit formation in pension schemes: A critical analysis of the floor-leverage rule (2013)
Frank de Jong and Yang Zhou
- 18 The holistic balance sheet as a building block in pension fund supervision (2013)
Erwin Fransen, Niels Kortleve, Hans Schumacher, Hans Staring and Jan-Willem Wijckmans
- 19 Collective pension schemes and individual choice (2013)
Jules van Binsbergen, Dirk Broeders, Myrthe de Jong and Ralph Kojien
- 20 Building a distribution builder: Design considerations for financial investment and pension decisions (2013)
Bas Donkers, Carlos Lourenço, Daniel Goldstein and Benedict Dellaert

- 21 Escalerende garantietoezeggingen: een alternatief voor het StAr RAM-contract (2013)
Seraas van Bilsen, Roger Laeven en Theo Nijman
- 22 A reporting standard for defined contribution pension plans (2013)
Kees de Vaan, Daniele Fano, Herialt Mens and Giovanna Nicodano
- 23 Op naar actieve pensioenconsumenten: Inhoudelijke kenmerken en randvoorwaarden van effectieve pensioencommunicatie (2013)
Niels Kortleve, Guido Verbaal en Charlotte Kuiper
- 24 Naar een nieuw deelnemergericht UPO (2013)
Charlotte Kuiper, Arthur van Soest en Cees Dert
- 25 Measuring retirement savings adequacy; developing a multi-pillar approach in the Netherlands (2013)
Marika Knoef, Jim Been, Rob Alessie, Koen Caminada, Kees Goudswaard, and Adriaan Kalwij
- 26 Illiquiditeit voor pensioenfondsen en verzekeraars: Rendement versus risico (2014)
Joost Driessen
- 27 De doorsneesystematiek in aanvullende pensioenregelingen: effecten, alternatieven en transitiepaden (2014)
Jan Bonenkamp, RYanne Cox en Marcel Lever
- 28 EIOPA: bevoegdheden en rechtsbescherming (2014)
Ivor Witte
- 29 Een institutionele beleggersblik op de Nederlandse woningmarkt (2013)
Dirk Brounen en Ronald Mahieu
- 30 Verzekeraar en het reële pensioencontract (2014)
Jolanda van den Brink, Erik Lutjens en Ivor Witte
- 31 Pensioen, consumptiebehoeften en ouderenzorg (2014)
Marika Knoef, Arjen Hussem, Arjan Soede en Jochem de Bresser
- 32 Habit formation: implications for pension plans (2014)
Frank de Jong and Yang Zhou
- 33 Het Algemeen pensioenfonds en de taakafbakening (2014)
Ivor Witte
- 34 Intergenerational Risk Trading (2014)
Jijia Cui and Eduard Ponds
- 35 Beëindiging van de doorsneesystematiek: juridisch navigeren naar alternatieven (2015)
Dick Boeijen, Mark Heemskerk en René Maatman
- 36 Purchasing an annuity: now or later? The role of interest rates (2015)
Thijs Markwat, Roderick Molenaar and Juan Carlos Rodriguez
- 37 Entrepreneurs without wealth? An overview of their portfolio using different data sources for the Netherlands (2015)
Mauro Mastrogiacomo, Yue Li and Rik Dillingh
- 38 The psychology and economics of reverse mortgage attitudes. Evidence from the Netherlands (2015)
Rik Dillingh, Henriëtte Prast, Mariacristina Rossi and Cesira Urzì Brancati
- 39 Keuzevrijheid in de uittreedleeftijd (2015)
Arthur van Soest
- 40 Afschaffing doorsneesystematiek: verkenning van varianten (2015)
Jan Bonenkamp en Marcel Lever
- 41 Nederlandse pensioenopbouw in internationaal perspectief (2015)
Marika Knoef, Kees Goudswaard, Jim Been en Koen Caminada
- 42 Intergenerationele risicodeling in collectieve en individuele pensioencontracten (2015)
Jan Bonenkamp, Peter Broer en Ed Westerhout
- 43 Inflation Experiences of Retirees (2015)
Adriaan Kalwij, Rob Alessie, Jonathan Gardner and Ashik Anwar Ali
- 44 Financial fairness and conditional indexation (2015)
Torsten Kleinow and Hans Schumacher
- 45 Lessons from the Swedish occupational pension system (2015)
Lans Bovenberg, RYanne Cox and Stefan Lundbergh

- 46 Heldere en harde pensioenrechten onder een PPR (2016)
Mark Heemskerk, René Maatman en Bas Werker
- 47 Segmentation of pension plan participants: Identifying dimensions of heterogeneity (2016)
Wiebke Eberhardt, Elisabeth Brüggem, Thomas Post and Chantal Hoet
- 48 How do people spend their time before and after retirement? (2016)
Johannes Binswanger
- 49 Naar een nieuwe aanpak voor risicoprofiel-meting voor deelnemers in pensioenregelingen (2016)
Benedict Dellaert, Bas Donkers, Marc Turlings, Tom Steenkamp en Ed Vermeulen
- 50 Individueel defined contribution in de uitkeringsfase (2016)
Tom Steenkamp
- 51 Wat vinden en verwachten Nederlanders van het pensioen? (2016)
Arthur van Soest
- 52 Do life expectancy projections need to account for the impact of smoking? (2016)
Frederik Peters, Johan Mackenbach en Wilma Nusselder
- 53 Effecten van gelaagdheid in pensioen-documenten: een gebruikersstudie (2016)
Louise Nell, Leo Lentz en Henk Pander Maat
- 54 Term Structures with Converging Forward Rates (2016)
Michel Vellekoop and Jan de Kort
- 55 Participation and choice in funded pension plans (2016)
Manuel García-Huitrón and Eduard Ponds
- 56 Interest rate models for pension and insurance regulation (2016)
Dirk Broeders, Frank de Jong and Peter Schotman
- 57 An evaluation of the nFTK (2016)
Lei Shu, Bertrand Melenberg and Hans Schumacher
- 58 Pensioenen en inkomensongelijkheid onder ouderen in Europa (2016)
Koen Caminada, Kees Goudswaard, Jim Been en Marike Knoef
- 59 Towards a practical and scientifically sound tool for measuring time and risk preferences in pension savings decisions (2016)
Jan Potters, Arno Riedl and Paul Smeets
- 60 Save more or retire later? Retirement planning heterogeneity and perceptions of savings adequacy and income constraints (2016)
Ron van Schie, Benedict Dellaert and Bas Donkers
- 61 Uitstroom van oudere werknemers bij overheid en onderwijs. Selectie uit de poort (2016)
Frank Cörvers en Janneke Wilschut
- 62 Pension risk preferences. A personalized elicitation method and its impact on asset allocation (2016)
Gosse Alserda, Benedict Dellaert, Laurens Swinkels and Fieke van der Lecq
- 63 Market-consistent valuation of pension liabilities (2016)
Antoon Pelsser, Ahmad Salahnejhad and Ramon van den Akker
- 64 Will we repay our debts before retirement? Or did we already, but nobody noticed? (2016)
Mauro Mastrogiacomo
- 65 Effectieve ondersteuning van zelfmanagement voor de consument (2016)
Peter Lapperre, Alwin Oerlemans en Benedict Dellaert
- 66 Risk sharing rules for longevity risk: impact and wealth transfers (2017)
Anja De Waegenaere, Bertrand Melenberg and Thijs Markwat
- 67 Heterogeniteit in doorsneeproblematiek. Hoe pakt de transitie naar degressieve opbouw uit voor verschillende pensioenfondsen? (2017)
Loes Frehen, Wouter van Wel, Casper van Ewijk, Johan Bonekamp, Joost van Valkengoed en Dick Boeijen
- 68 De toereikendheid van pensioenopbouw na de crisis en pensioenhervormingen (2017)
Marike Knoef, Jim Been, Koen Caminada, Kees Goudswaard en Jason Rhuggenaath

- 69 De combinatie van betaald en onbetaald werk in de jaren voor pensioen (2017)
Marleen Damman en Hanna van Solinge
- 70 Default life-cycles for retirement savings (2017)
Anna Grebenchtchikova, Roderick Molenaar, Peter Schotman en Bas Werker
- 71 Welke keuzemogelijkheden zijn wenselijk vanuit het perspectief van de deelnemer? (2017)
Casper van Ewijk, Roel Mehlkopf, Sara van den Bleeken en Chantal Hoet
- 72 Activating pension plan participants: investment and assurance frames (2017)
Wiebke Eberhardt, Elisabeth Brüggén, Thomas Post en Chantal Hoet
- 73 Zerotopia – bounded and unbounded pension adventures (2017)
Samuel Sender
- 74 Keuzemogelijkheden en maatwerk binnen pensioenregelingen (2017)
Saskia Bakels, Agnes Joseph, Niels Kortleve en Theo Nijman
- 75 Polderen over het pensioenstelsel. Het debat tussen de sociale partners en de overheid over de oudedagvoorzieningen in Nederland, 1945–2000 (2017)
Paul Brusse
- 76 Van uitkeringsovereenkomst naar PPR (2017)
Mark Heemskerk, Kees Kamminga, René Maatman en Bas Werker
- 77 Pensioenresultaat bij degressieve opbouw en progressieve premie (2017)
Marcel Lever en Sander Muns
- 78 Bestedingsbehoeften bij een afnemende gezondheid na pensionering (2017)
Lieke Kools en Marike Knoef
- 79 Model Risk in the Pricing of Reverse Mortgage Products (2017)
Anja De Waegenaere, Bertrand Melenberg, Hans Schumacher, Lei Shu and Lieke Werner
- 80 Expected Shortfall voor toezicht op verzekeraars: is het relevant? (2017)
Tim Boonen
- 81 The Effect of the Assumed Interest Rate and Smoothing on Variable Annuities (2017)
Anne G. Balter and Bas J.M. Werker
- 82 Consumer acceptance of online pension investment advice (2017)
Benedict Dellaert, Bas Donkers and Carlos Lourenço
- 83 Individualized life-cycle investing (2017)
Gréta Oleár, Frank de Jong and Ingmar Minderhoud
- 84 The value and risk of intergenerational risk sharing (2017)
Bas Werker
- 85 Pensioenwensen voor en na de crisis (2017)
Jochem de Bresser, Marike Knoef en Lieke Kools
- 86 Welke vaste dalingen en welk beleggings-beleid passen bij gewenste uitkeringsprofielen in verbeterde premiereregelingen? (2017)
Johan Bonekamp, Lans Bovenberg, Theo Nijman en Bas Werker
- 87 Inkomens- en vermogensafhankelijke eigen bijdragen in de langdurige ouderenzorg: een levenslopperspectief (2017)
Arjen Hussem, Harry ter Rele en Bram Wouterse
- 88 Creating good choice environments – Insights from research and industry practice (2017)
Elisabeth Brüggén, Thomas Post and Kimberley van der Heijden
- 89 Two decades of working beyond age 65 in the Netherlands. Health trends and changes in socio-economic and work factors to determine the feasibility of extending working lives beyond age 65 (2017)
Dorly Deeg, Maaïke van der Noordt and Suzan van der Pas
- 90 Cardiovascular disease in older workers. How can workforce participation be maintained in light of changes over time in determinants of cardiovascular disease? (2017)
Dorly Deeg, E. Burgers and Maaïke van der Noordt
- 91 Zicht op zzp-pensioen (2017)
Wim Zwinkels, Marike Knoef, Jim Been, Koen Caminada en Kees Goudswaard

- 92 Return, risk, and the preferred mix of PAYG and funded pensions (2017)
Marcel Lever, Thomas Michielsen and Sander Muns
- 93 Life events and participant engagement in pension plans (2017)
Matthew Blakstad, Elisabeth Brügggen and Thomas Post
- 94 Parttime pensioneren en de arbeidsparticipatie (2017)
Raymond Montizaan
- 95 Keuzevrijheid in pensioen: ons brein wil niet kiezen, maar wel gekozen hebben (2018)
Walter Limpens en Joyce Vonken
- 96 Employability after age 65? Trends over 23 years in life expectancy in good and in poor physical and cognitive health of 65–74-year-olds in the Netherlands (2018)
Dorly Deeg, Maaïke van der Noordt, Emiel Hoogendijk, Hannie Comijs and Martijn Huisman
- 97 Loslaten van de verplichte pensioenleeftijd en het organisatieklimaat rondom langer doorwerken (2018)
Jaap Oude Mulders, Kène Henkens en Harry van Dalen
- 98 Overgangseffecten bij introductie degressieve opbouw (2018)
Bas Werker
- 99 You're invited – RSVP! The role of tailoring in incentivising people to delve into their pension situation (2018)
Milena Dinkova, Sanne Elling, Adriaan Kalwij en Leo Lentz
- 100 Geleidelijke uittreding en de rol van deeltijdpensioen (2018)
Jonneke Bolhaar en Daniël van Vuuren
- 101 Naar een model voor pensioencommunicatie (2018)
Leo Lentz, Louise Nell en Henk Pander Maat
- 102 Tien jaar UPO. Een terugblik en vooruitblik op inhoud, doelen en effectiviteit (2018)
Sanne Elling en Leo Lentz
- 103 Health and household expenditures (2018)
Raun van Ooijen, Jochem de Bresser en Marike Knoef
- 104 Keuzevrijheid in de uitkeringsfase: internationale ervaringen (2018)
Marcel Lever, Eduard Ponds, Rik Dillingh en Ralph Stevens
- 105 The move towards riskier pension products in the world's best pension systems (2018)
Anne G. Balter, Malene Kallestrup-Lamb and Jesper Rangvid
- 106 Life Cycle Option Value: The value of consumer flexibility in planning for retirement (2018)
Sonja Wendel, Benedict Dellaert and Bas Donkers
- 107 Naar een duidelijk eigendomsbegrip (2018)
Jop Tangelder
- 108 Effect van stijging AOW-leeftijd op arbeidsongeschiktheid (2018)
Rik Dillingh, Jonneke Bolhaar, Marcel Lever, Harry ter Rele, Lisette Swart en Koen van der Ven
- 109 Is de toekomst gearriveerd? Data science en individuele keuzemogelijkheden in pensioen (2018)
Wesley Kaufmann, Bastiaan Starink en Bas Werker
- 110 De woontevredenheid van ouderen in Nederland (2018)
Jan Rouwendal
- 111 Towards better prediction of individual longevity (2018)
Dorly Deeg, Jan Kardaun, Maaïke van der Noordt, Emiel Hoogendijk en Natasja van Schoor
- 112 Framing in pensioenkeuzes. Het effect van framing in de keuze voor beleggingsprofiel in DC-plannen naar aanleiding van de Wet verbeterde premieregeling (2018)
Marijke van Putten, Rogier Potter van Loon, Marc Turlings en Eric van Dijk
- 113 Working life expectancy in good and poor self-perceived health among Dutch workers aged 55–65 years with a chronic disease over the period 1992–2016 (2019)
Astrid de Wind, Maaïke van der Noordt, Dorly Deeg and Cécile Boot
- 114 Working conditions in post-retirement jobs: A European comparison (2019)
Ellen Dingemans and Kène Henkens

- 115 Is additional indebtedness the way to increase mortgage–default insurance coverage? (2019)
Yeorim Kim, Mauro Mastrogiacomio, Stefan Hochguertel and Hans Bloemen
- 116 Appreciated but complicated pension Choices? Insights from the Swedish Premium Pension System (2019)
Monika Böhnke, Elisabeth Brügggen and Thomas Post
- 117 Towards integrated personal financial planning. Information barriers and design propositions (2019)
Nitesh Bharosa and Marijn Janssen
- 118 The effect of tailoring pension information on navigation behavior (2019)
Milena Dinkova, Sanne Elling, Adriaan Kalwij and Leo Lentz
- 119 Opleiding, levensverwachting en pensioenleeftijd: een vergelijking van Nederland met andere Europese landen (2019)
Johan Mackenbach, José Rubio Valverde en Wilma Nusselder
- 120 Giving with a warm hand: Evidence on estate planning and bequests (2019)
Eduard Suari–Andreu, Raun van Ooijen, Rob J.M. Alessie and Viola Angelini
- 121 Investeren in menselijk kapitaal: een gecombineerd werknemers– en werkgeversperspectief (2019)
Raymond Montizaan, Merlin Nieste en Davey Poulissen
- 122 The rise in life expectancy – corresponding rise in subjective life expectancy? Changes over the period 1999–2016 (2019)
Dorly Deeg, Maaïke van der Noordt, Noëlle Sant, Henrike Galenkamp, Fanny Janssen and Martijn Huisman
- 123 Pensioenaanvullingen uit het eigen woningbezit (2019)
Dirk Brounen, Niels Kortleve en Eduard Ponds
- 124 Personal and work–related predictors of early exit from paid work among older workers with health limitations (2019)
Nils Plomp, Sascha de Breij and Dorly Deeg
- 125 Het delen van langlevensrisico (2019)
Anja De Waegenaere, Agnes Joseph, Pascal Janssen en Michel Vellekoop
- 126 Maatwerk in pensioencommunicatie (2019)
Sanne Elling en Leo Lentz
- 127 Dutch Employers’ Responses to an Aging Workforce: Evidence from Surveys, 2009–2017 (2019)
Jaap Oude Mulders, Kène Henkens and Hendrik P. van Dalen
- 128 Preferences for solidarity and attitudes towards the Dutch pension system – Evidence from a representative sample (2019)
Arno Riedl, Hans Schmeets and Peter Werner
- 129 Deeltijdpensioen geen wondermiddel voor langer doorwerken (2019)
Henk–Wim de Boer, Tunga Kantarcı, Daniel van Vuuren en Ed Westerhout
- 130 Spaarmotieven en consumptiegedrag (2019)
Johan Bonekamp en Arthur van Soest
- 131 Substitute services: a barrier to controlling long–term care expenditures (2019)
Mark Kattenberg and Pieter Bakx
- 132 Voorstel keuzearchitectuur pensioensparen voor zelfstandigen (2019)
Jona Linde
- 133 The impact of the virtual integration of assets on pension risk preferences of individuals (2019)
Sesil Lim, Bas Donkers en Benedict Dellaert
- 134 Reforming the statutory retirement age: Policy preferences of employers (2019)
Hendrik P. van Dalen, Kène Henkens and Jaap Oude Mulders
- 135 Compensatie bij afschaffing doorsnee–systematiek (2019)
Dick Boeijen, Chantal de Groot, Mark Heemskerk, Niels Kortleve en René Maatman
- 136 Debt affordability after retirement, interest rate shocks and voluntary repayments (2019)
Mauro Mastrogiacomio

- 137 Using social norms to activate pension plan members: insights from practice (2019)
Joyce Augustus-Vonken, Pieter Verhallen, Lisa Brügggen and Thomas Post
- 138 Alternatieven voor de huidige verplichtstelling van bedrijfstakpensioenfondsen (2020)
Erik Lutjens en Fieke van der Lecq
- 139 Eigen bijdrage aan ouderenzorg (2020)
Pieter Bakx, Judith Bom, Marianne Tenand en Bram Wouterse
- 140 Inrichting fiscaal kader bij afschaffing doorsneesystematiek (2020)
Bastiaan Starink en Michael Visser
- 141 Hervorming langdurige zorg: trends in het gebruik van verpleging en verzorging (2020)
Pieter Bakx, Pilar Garcia-Gomez, Sara Rellstab, Erik Schut en Eddy van Doorslaer
- 142 Genetic health risks, insurance, and retirement (2020)
Richard Karlsson Linnér and Philipp D. Koellinger
- 143 Publieke middelen voor particuliere ouderenzorg (2020)
Arjen Hussem, Marianne Tenand en Pieter Bakx
- 144 Emotions and technology in pension service interactions: Taking stock and moving forward (2020)
Wiebke Eberhardt, Alexander Henkel en Chantal Hoet
- 145 Opleidingsverschillen in levensverwachting: de bijdrage van acht risicofactoren (2020)
Wilma J. Nusselder, José Rubio Valverde en Johan P. Mackenbach
- 146 Shades of Labor: Motives of Older Adults to Participate in Productive Activities (2020)
Sonja Wendel and Benedict Dellaert
- 147 Raising pension awareness through letters and social media: Evidence from a randomized and a quasi-experiment (2020)
Marieke Knoef, Jim Been and Marijke van Putten
- 148 Infographics and Financial Decisions (2020)
Ruben Cox and Peter de Goeij
- 149 To what extent can partial retirement ensure retirement income adequacy? (2020)
Tunga Kantarcı and Jochem Zweerink
- 150 De steun voor een 'zwareberoepenregeling' ontleed (2020)
Harry van Dalen, Kène Henkens en Jaap Oude Mulders
- 151 Verbeteren van de inzetbaarheid van oudere werknemers tot aan pensioen: literatuuroverzicht, inzichten uit de praktijk en de rol van pensioenuitvoerders (2020)
Peter Lapperre, Henk Heek, Pascal Corten, Ad van Zonneveld, Robert Boulogne, Marieke Koeman en Benedict Dellaert
- 152 Betere risicospreiding van eigen bijdragen in de verpleeghuiszorg (2020)
Bram Wouterse, Arjen Hussem en Rob Aalbers
- 153 Doorbeleggen met garanties? (2020)
Roderick Molenaar, Peter Schotman, Peter Dekkers en Mark Irwin
- 154 Differences in retirement preferences between the self-employed and employees: Do job characteristics play an explanatory role? (2020)
Marleen Damman, Dieuwke Zwier en Swenne G. van den Heuvel
- 155 Do financial incentives stimulate partially disabled persons to return to work? (2020)
Tunga Kantarcı and Jan-Maarten van Sonsbeek
- 156 Wijzigen van de bedrijfstakpensioenregeling: tussen pensioenfondsbestuur en sociale partners (2020)
J.R.C. Tangelder
- 157 Keuzes tijdens de pensioenopbouw: de effecten van nudging met volgorde en standaardopties (2020)
Wilte Zijlstra, Jochem de Bresser en Marieke Knoef
- 158 Keuzes rondom pensioen: implicaties op uitkeringssnelheid voor een heterogeen deelnemersbestand (2020)
Servaas van Bilsen, Johan Bonekamp, en Eduard Ponds

- 159 Met big data inspelen op woonwensen en woongedrag van ouderen: praktische inzichten voor ontwerp en beleid (2020)
Ioulia V. Ossokina en Theo A. Arentze
- 160 Economic consequences of widowhood: Evidence from a survivor's benefits reform in the Netherlands (2020)
Jeroen van der Vaart, Rob Alessie and Raun van Ooijen
- 161 How will disabled workers respond to a higher retirement age? (2020)
Tunga Kantarcı, Jim Been and Arthur van Soest
- 162 Deeltijdpensioenen: belangstelling en belemmeringen op de werkvloer (2020)
Hanna van Solinge, Harry van Dalen en Kène Henkens
- 163 Investing for Retirement with an Explicit Benchmark (2020)
Anne Balter, Lennard Beijering, Pascal Janssen, Frank de Jong, Agnes Joseph, Thijs Kamma and Antoon Pelsser
- 164 Vergrijzing en verzuim: impact op de verzekeringsvoorkeuren van werkgevers (2020)
Remco Mallee en Raymond Montizaan
- 165 Arbeidsmarkteffecten van de pensioenpremiestystematiek (2020)
Marieke Knoef, Sander Muns en Arthur van Soest
- 166 Risk Sharing within Pension Schemes (2020)
Anne Balter, Frank de Jong en Antoon Pelsser
- 167 Supporting pension participants: Three lessons learned from the medical domain for better pension decisions (2021)
Jelle Strikwerda, Bregje Holleman and Hans Hoeken
- 168 Variable annuities with financial risk and longevity risk in the decumulation phase of Dutch DC products (2021)
Bart Dees, Frank de Jong and Theo Nijman
- 169 Verloren levensjaren als gevolg van sterfte aan Covid-19 (2021)
Bram Wouterse, Frederique Ram en Pieter van Baal
- 170 Which work conditions can encourage older workers to work overtime? (2021)
Raymond Montizaan and Annemarie Kuenn-Nelen
- 171 Herverdeling van individueel pensioenvermogen naar partnerpensioen: een stated preference-analyse (2021)
Raymond Montizaan
- 172 Risicogedrag na een ramp; implicaties voor pensioenen (2021)
Martijn de Vries
- 173 The Impact of Climate Change on Optimal Asset Allocation for Long-Term Investors (2021)
Mathijs Cosemans, Xander Hut and Mathijs van Dijk
- 174 Beleggingsbeleid bij onzekerheid over risicobereidheid en budget (2021)
Agnes Joseph, Antoon Pelsser en Lieke Werner
- 175 On the Resilience of ESG Stocks during COVID-19: Global Evidence (2021)
Gianfranco Gianfrate, Tim Kievid & Mathijs van Dijk
- 176 De solidariteitsreserve juridisch ontrafeld (2021)
Erik Lutjens en Herman Kappelle
- 177 Hoe vertrouwen in politiek en maatschappij doorwerkt in vertrouwen in pensioeninstellingen (2021)
Harry van Dalen en Kène Henkens
- 178 Gelijke rechten, maar geen gelijke pensioenen: de gender gap in Nederlandse tweedepijlerpensioenen
Suzanne Kali, Jim Been, Marieke Knoef en Albert van Marwijk Kooy
- 179 Completing Dutch pension reform (2021)
Ed Westerhout, Eduard Ponds and Peter Zwaneveld
- 180 When and why do employers hire and rehire employees beyond normal retirement age? (2021)
Orlaith C. Tunney and Jaap Oude Mulders
- 181 Family and government insurance: Wage, earnings, and income risks in the Netherlands and the U.S. (2021)
Mariacristina De Nardi, Giulio Fella, Marieke Knoef, Gonzalo Paz-Pardo and Raun van Ooijen

- 182 Het gebruik van data in de pensioenmarkt (2021)
Willem van der Deijl, Marije Kloek, Koen Vaassen en Bas Werker
- 183 Applied Data Science in the Pension Industry: A Survey and Outlook (2021)
Onaopepo Adekunle, Michel Dumontier and Arno Riedl
- 184 Individual differences in accessing personalized online pension information: Inertia and a digital hurdle (2021)
Milena Dinkova, Adriaan Kalwij & Leo Lentz
- 185 Transitie: gevoeligheid voor veronderstellingen en omstandigheden (2021)
Anne Balter, Jan Bonenkamp en Bas Werker
- 186 De voordelen van de solidariteitsreserve ontrafeld (2021)
Servaas van Bilsen, Roel Mehlkopf en Antoon Pelsser
- 187 Consumption and time use responses to unemployment (2021)
Jim Been, Eduard Suari-Andreu, Marike Knoef en Rob Alessie
- 188 Wat is inertie? (2021)
Marijke van Putten en Robert-Jan Bastiaan de Rooij
- 189 The effect of the Dutch financial assessment framework on the mortgage investments of pension funds (2021)
Yeorim Kim and Mauro Mastrogiacomo
- 190 The Recovery Potential for Underfunded Pension Plans (2021)
Li Yang, Antoon Pelsser and Michel Vellekoop
- 191 Trends in verschillende gezondheidsindicatoren: de rol van opleidingsniveau (2021)
Wilma J. Nusselder, José Rubio Valverde en Dorly Deeg
- 192 Toedeling van rendementen met spreiding (2021)
Anne Balter en Bas Werker
- 193 Occupational pensions, macroprudential limits, and the financial position of the self-employed (2021)
Francesco G. Caloia, Stefan Hochguertel and Mauro Mastrogiacomo
- 194 How do spouses respond when disability benefits are lost? (2021)
Mario Bernasconi, Tunga Kantarcı, Arthur van Soest, and Jan-Maarten van Sonsbeek
- 195 Pension Payout Preferences (2021)
Rik Dillingh and Maria Zumbuehl
- 196 Naar de kern van pensioenkeuzes (2021)
Jelle Strikwerda, Bregje Holleman en Hans Hoeken
- 197 The Demand for Retirement Products: The Role of Withdrawal Flexibility and Administrative Burden (2021)
Pim Koopmans, Marike Knoef and Max van Lent
- 198 Stapelen van keuzes; interacties in keuze-architectuur en tussen tijd en risico (2021)
Jona Linde en Ingrid Rohde
- 199 Arbeidsmarktstatus tussen de 65ste verjaardag en de AOW-leeftijd: verschillen tussen opleidingsgroepen (2021)
Wilma J. Nusselder, Marti K. Rado en Dorly J.H. Deeg
- 200 Geheugenloos spreiden met gelijke aanpassingen (2021)
Sander Muns
- 201 Bevoegdheidsverdeling sociale partners en pensioenfondsen bij stelseltransitie (2022)
René Maatman en Mark Heemskerk
- 202 Matchmaking in pensioenland: welk pensioen past bij welke deelnemer? (2022)
Marike Knoef, Rogier Potter van Loon, Marc Turlings, Marco van Toorn, Floske Weehuizen, Bart Dees en Jorgo Goossens
- 203 Inkomenseffecten bij en na invaren in het nieuwe pensioencontract (2022)
Sander Muns, Theo Nijman en Bas Werker
- 204 Pensioenvoorbereiding van zzp'ers tijdens de coronacrisis (2022)
Marleen Damman en Gerbert Kraaykamp
- 205 Een reële oriëntatie van het nieuwe pensioencontract (2022)
Rens van Gastel, Niels Kortleve, Theo Nijman en Peter Schotman
- 206 Infographics and financial decisions: an eye-tracking experiment (2022)
Hong Phuoc (Michael) Vo, Reinier Cozijn and Peter de Goeij

- 207 Eliciting Pension Beneficiaries' Sustainability Preferences (2022)
Rob Bauer, Tobias Ruof and Paul Smeets
- 208 No pension and no house? The effect of LTV limits on the housing wealth accumulation of the self-employed (2022)
Mauro Mastrogiacomo and Cindy Biesenbeek
- 209 Drawing Up the Bill: Does Sustainable Investing Affect Stock Returns Around the World? (2022)
Rómulo Alves, Philipp Krueger and Mathijs van Dijk
- 210 Personal life events and individual risk preferences (2022)
Paul Bokern, Jona Linde, Arno Riedl, Hans Schmeets and Peter Werner
- 211 Trust and Distrust in Pension Providers in Times of Decline and Reform. Analysis of Survey Data 2004–2021 (2022)
Hendrik P. van Dalen and Kène Henkens
- 212 Diversiteit en inclusie in pensioenfondsbesturen (2022)
Tanachia Ashikali and Floortje Fontein
- 213 NDC-pensioen: bruikbaar alternatief voor Nederland? Verkenning van routes voor versterking pensioen voor allen (2022)
Casper van Ewijk, Lex Meijdam en Eduard Ponds
- 214 Visuele communicatie van onzekere pensioenuitkeringen (2022)
Lisanne van Weelden, Maaïke Jongenelen, Marloes van Moort en Hans Hoeken
- 215 Uitkeringseffecten en kostendekkende premies in het nieuwe nabestaandenpensioen (2022)
Sander Muns, Theo Nijman en Bas Werker

Network for Studies on Pensions, Aging and Retirement

Dit is een uitgave van:

Netspar

Telefoon 013 466 2109

E-mail info@netspar.nl

www.netspar.nl

September 2022